

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXI, č. 1 / 2021

Павел Петро Гойдіч:
„НЕ ЄМ РУС, НЕ ЄМ
УКРАЇНЕЦЬ, ЄМ
РУСИН, КОТРЫЙ
ТУ ХОЧЕ ЖЫТИ
І УМЕРТИ!“

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

Будитель Русинів Александер Духнович: „Я РУСИНЪ БЫЛЪ, ЕСЬМЪ, И БУДУ!”

(Портрет од Народного умельця України Василя Скакандія.)

Не забудьте, же сьте русиньской народности і ваш материнський язык є русинський!

Словакия, подобно як і векшына европейских держав, рихтує ся на Списованя жытелів, домів і бітів 2021. Першыраз ся буде реалізувати електронічнов формов, а то на вебовій сторінці [www.scitanie.sk!](http://www.scitanie.sk)

Електронічний формуляр, котрый треба выповнити, має лем 14 вопросів, што є в порівнаню з попередніма роками омного менше число, чім ся списованя стало ефективним і комфортным. Поміг тому факт, же вшыткы остатні даны собі Штатістичный уряд СР знає здобыти за помочі односных урядів і їх датабаз.

Про меншыны суть важныма вопросы число 11 і 12.

В них ся звідать на вашу народность і на материнський язык. Вопрос число 11, котрый ся звідать на народность, має іщі підвопрос, ці ся голосите і ку іншій народности. Чоловік собі може выбрати, же ся голосить і ку іншій народности, в тім припадї ся му одкрыють можности, з котрых собі выбере другу народность. Но означіти мож і то, же ся не голосите ку далшій народности.

Вопрос число 13 ся звідать на ваше віросповіданя

Покля означіте, же сьте з віросповіданєм, можете пак выбрати із вшыткых державов реєстрованых церквей і релігійных общін, припадно означіти можность „інше“.

Списованя жытелів, домів і бітів 2021 буде на Словакії проходити од 15-го фебруара до 31-го марца 2021-го року. Вшыткы даны, котры треба увести, мусять ся односити з вирішалному моменту списованя, котрым є північ із 31. 12. 2020 на 1. 1. 2021.

ОБСЯГ

Не забудьте, же сьте русиньской народности і ваш материнський язык є русинський!	1
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Русины в розлічных країнах ся споюють в кампані з назвов Сьме Русины	2
Sme Rusíni/Сьме Русины – Sprysovaňa žýtelstva 2021	3
Мгр. Александра ТІХВОНЁВА: Андрій Бачинський: „Я оддав Богу жывот, церквы роботу а сердце народу.“	5
о. ТгЛіц. Франтішек КРАЙНЯК: слово „Русин“ часто резонує	6
Проф. ПгДр. Фердінанд УЛІЧНІ: Первістне заселіня і ідентіфікачны знакы Русинів на выходній Словакії	8
Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК: Возроджіня Русинів на Словакії і списованя жытелів	12
Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 1	13
Александер ДУХНОВІЧ: Вручаніє, Подкарпатскій Русины...	13
Александер ПАВЛОВІЧ: Отчізна	14
Юлій СТАВРОВСКИЙ-ПОПРАДОВ: Я Русин	14
Штефан САМОЛЕЙ: <i>Не ганьб ся, Русине!:</i> Наша русинчіна, Не ганьб ся за своє!, Отвори своі очі	14
Осиф КУДЗЕЙ: Нашым людём	15
Марія ГІРОВА: Русин хоче слободно дыхати	15
Євгеній ФЕНЦИК: Карпаты	16
Меланія ГЕРМАНОВА: <i>Смутне і веселе:</i> Із родного дому, Чіі сьме діти, Тримайте ся свого, діти!, Молитвочка	17
Мілан ГАЙ: <i>Правдива выповідь:</i> Русинам, Покушіня, Ріка Лаборець, Суків родный, Домовина, Родина, Родна долина	17
Юрко ХАРИТУН: <i>Наш край – Наш рай:</i> Мамкина співанка, Наш ерб, Будуть такы?, Стріча родаків, Вітрику, заграй!, Моя адреса нова, Ехо, Я тому не вірю!, Часто роздумую	19
Петро КУЗМЯК: Співай, жаворонку...	20
Штефан СМОЛЕЙ: Кому дяковати?	20
Марія ГІРОВА: І таке ся ставать	21
Проф. Др. Александер ДУЛІЧЕНКО, к. н.: 80 років од народжіня русиньского лінгвісты і педагога Юліана Рамача	22
Методічны інштрукції к закону ч. 184/1999 З. з. о вжываню языків народностных меншын у формулаціях пізніших приписів (4)	24
Прот. Мгр. Петро САВЧАК, ПгД.: Александер Павлович – боєвник за духовну ідентичность карпатських Русинів	28

SME RUSÍNI

СЬМЕ РУСИНЫ

www.sme-rusini.sk

SME
RUSÍNI
Ja Rusyn býl,
jesm i budu.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, говорця Округлого стола Русинів Словеньска

Русины в розлічных країнах ся спююють в кампанії з назвов Сьме Русины

В тых днях на Словакії проходить інформативно-презентачна кампань з назвов **Сьме Русины**. За кампанєв стоїть **Округлый стіл Русинів Словеньска (ОСРС) і Русиньска оброда на Словеньску**. До той активности ся зачнуть припоєвати і партнерьскы організації в далшых державах, де жыють Русины.

Як інформовав председа ОСРС **Петро Штефаняк**, ку кампанії ся вже припоїла організація **Rusini.cz** і **Общество приятелів Підкарпатської Руси**, котры діють в Чеській републіці, організація **Руска Бурса** в Горліцях з Польщі, **Руска ліга** і **Національний совет Русинів** із Сербії, **Дружество Руснак** із Хорватії. Далшы партнеры з далшых держав бы ся мали придати в найблизшых днях. Русины вказують свою єдноту.

Народ з богатов історієв

Русины суть цілы столітя народом, котрый жыє в Карпатах. Днесь як автохтонне населіня найдеме Русинів на Україні, на Словакії, в Польщі, Мадьярську і Румунії. Свої історічны діаспори мають в Сербії, Хорватії, Северній Америці, але главні вдяка екзистенції Чехословакії днесь численна комуніта жыє і в Чеській републіці.

Свою еманципацію як самобытний народ демонштровали уж в половині 19-го столітя, коли подобный процес переживали і іншы народы в

тім середньоевропским просторі. Якраз із того періоду походять і найвекшы русиньскы будителі як **Александр Духновіч**, **Александр Павловіч**, **Адолф Добрянський**, **Осиф Гаганець**, **Анатолій Кралицький**, але і многы далшы. Но многы історічны документи потверджують, же на тій території, в Карпатах, жыли ведно з далшыма сусідьскыма народами уж дакілько століть передтым.

Уж в часах свого возроджіння жыли Русины розділены – часть з них належала Угорьску, часть під Австрію (в днешній Польщі). І кедь Адолф Добрянський просаджовав, жебы ся по революції (што проходила в роках 1848 – 1849) створив окремый русиньський округ в рамках монархії, Русины тогды не были успішны.

Ситуація ся драматічно змінила на концю Першой світової войны, кедь русиньска політична репрезентація – домашня, і тотя в америцькій еміграції, вирішила, же і Русины ведно з Чехами і Словаками хотять быти частєв Чехословакії. Тото їх рішіня было акцептоване президентом Масаріком, але і державами, котры выграли войну і кот-

ры то потвердили мірныма договорами.

І кедь в граніцях новой републіцы не были вшытыкі тэрыторыі заселены Русинами, лем Підкарпатьска Русь і Пряшівщина, і так Русины можуть брати меджівойновыі період за часы свого найвекшого культурного, політiчного, освітнёго, но і матэрыяльнаго развітку. А быв то і період другого русиньскаго народнаго возроджiня.

Вшытко змiнила Друга світова война і історічны дiі по нiй. Підкарпатьска Русь была анектована Советьскым союзом і в окремых державах, окрема Югославіі, на довгы дэсяткі років народность Русин одписала ся з мапы народів. Русины были насилно украiнізованы, што вело скоріше до асімілаціі з маёрытным населiнём, кедьже украiнську орыентацію векшыново не прыяли.

Непрыязны впливы мали на русиньску народностну меншыну і такы дiі, якыма были тэв. оптаціі до Советьскаго союзу із Чехославакіі або Акція Вісла в Польші. Многым ся здало, же під тиском украiнізаціі і розлічных репресій тот народ заженуть до минулости. Но не стало ся так.

Змiны прышли по 1989-ім році, коли ведно із сполоченьскыма змiнама в посткоммуністiчных державах, поступным здобыванём обчаньскых прав, было можне здобывати і права народностны. В тiм часі зачало тэв. трете русиньске народне возроджiня, кедь в окремых державах уж од 1989-го року зачали выникати русиньскы орыганізаціі, котры у 1991-ім році створили і свою меджiнародну платформу – Світовыі конгрес Русинів.

Одтогды Русины роблять на тiм, жебы ся люде вертали ку свому походжiню. У 1995-ім році на Славакіі быв кодiфікованыі русиньскыі язык, днесь в окремых краiнах дiють многы орыганізаціі, котры ся старають о культурно-общественныі жывыт, выдавають кнiгы, періодiчну пресу, Русины маюць і свiе електронiчны медіі. На Славакіі, але і в iншых краiнах, маюць і свiе професіональны культурны, медіалны ці педагогічны iнштiтуціі.

Кампань Сьме Русины

Наперек тому, же Русины зажыли понад 40 років офіціалнаго „неествования“, не счезли з мапы світа. І днесь жыюць і развiваюць свою культуру, язык, выдаваюць свiе періодiкы. Не счезли і ведно із свiома сусiдама жыюць в тых самых Карпатах, жыюць в тых самых дiаспорах як і в минулости. В дакотрых краiнах веце, в iншых менше успiшно будуяць свiе школство, бо нова гeнeрація є фундаментом русиньскаго будучности.

На Славакіі ся iм доконца в трех по собі слiдуячыі списованях жытелiв подарило наросты, і так ся

в році 2011 стали третiв найвекшов народностнов меншынов.

Назва iформачной кампані Сьме Русины є одказом на русиньску гімну, прыяту Світовым конгресом Русинів, котрой автором є Александер Духновiч. Тота зачiнаць словама **Я Русинь былъ, есмь, и буду...** Русиньскы орыганізаціі на Славакіі і в далшых краiнах хотять вказати на факт, же Русины суть вірны одказу Духновiча, словам, котрыма зачiнають свою гімну.

Русины відяць, же сітуація є моментално найкритiчнiша у молодой гeнeраціі, котра найбарзі підлігаты асімілачному впливу. Она є єднов з найважнiшых ціленых груп, котру хотять русиньскы орыганізаціі ословити, жебы не забывали на одказ свiоіх предкiв, на то, кым суть і жебы ся за то не ганьбыли. Но **кампань хоче цілкова ословити Русинів, жебы продовжовали в тiм, што iм было передане од iх родiчiв, старых родiчiв, в чiм были выхованы, наведе в часі, кедь за свiе походжiня ся не мусяць ганьбыти, ани ся бояти репресій про то, кым суть.**

Таксамо є кампань замiряна і на то, жебы звекшыты iнформованость нелем меджi Русинами о свiоім властнiм народі, але і у маёрыты. Тым, маме надiй, же кампань прыпоможе ай ку збiвшiню толеранціі меджi народностыма на Славакіі, але і в далшых краiнах, котры ся до кампані через русиньскы орыганізаціі запоцяць.

В непоследнiм ряді треба спомянути про Русинів барз важныі аспект. **Тым, же до кампані iдуць орыганізаціі з веце держав, Русины вказуюць, же суть наперек тому, же жыюць в розлічных краiнах, єден недiлительныі народ.**

В рамках камані ся прыготовило веце выступiв. На популярнiй сiтi Facebook суть к дiспозіціі рамiкы на профiловы фоткы з напысом Сьме Русины, котры суть затля лем в русиньскiм і славацькiм языку. На фанпейджі Округлага стола Русинів Славакiя зачiнають прыбывати відеа вызначных особностей з розлічных областей жывыта – культуры, політiкы, науки, котры ся гордо голюсяць ку свому русиньскому походжiню. Прыготовлены суть і розлічны банеры, бiлборды, на котрых таксамо знамы особности будуць презентовати гeсло кампані. Русины сягнуць і по історічных особностях, по цілосвітово знамых особностях, котрых одказ будуць в рамках тых актiвностей прыносити сучасникам. То вшытко про векшу iнформованость внутрi русиньскаго комуныты, але і маёрытнаго населiня.

SME RUSÍNI

СЬМЕ РУСИНЫ

SPYSOVAŇA ŽÝTELSTVA 2021

- Spysovaňa bude v dňach 15. 02. 2021 – 31. 03. 2021
- Spysovaňa bude peršýj raz elektronično a lem zo 14-ma (13-ma) voprosamy
- Pro pomič ku výpovňiňu bude v každim seli asistent
- Ciľe spysovaňa je anonimne
 - nychto ne bude znaty daný, kotrý ste napysaly
 - nýchto s'a ne bude smijaty
 - za výslidký s'a ne treba any bojaty

ČOM RUSYŇSKA NARODNOST' I RUSYŇSKÝJ MATERYŇSKÝJ JAZÝK

- Bo je to pryrodne, žýjeme v rusyňskim/rusnac'kim regioňi
- Bo našý rodiči, starý rodiči, prarodiči bis'idovaly jak hovoryme „po našomu“ – po rusyňský
- Podľa kil'kosti Rusyniv bude financovana naša kultura – spivanký, festivalý, pod'iji, folklorný grupý, knyžký, radio...
- Od kil'kosti Rusyniv bude zalezaty i to, kil'ko budeme maty výsýslaňa u verejnopravnyňch mediach – v radiju i v televiziji
- Bez Rusyniv na selach i v mistach ne bude naš jazýk, naša spivanka ne bude zvučaty v radiju, any na festivali
- Rusyn i Rusnak je toto same – jedno je naša oficialna nazva, druhe – narodne označiňa
- Je potrebne znaty rozd'il medzi občanstvom i narodnost'ov
 - Žýju na Slovakiji – výpovňu občanstvo slovac'ke u vopros'i xy
 - Jem Rusyn, bo Rusyny býly i moji predkove – výpovňu narodnost' rusyňsku u vopros'i xy
- Peršýj raz v istoriji możete zadaty prynaleznost' i k inšij narodnosti
 - Ne daly s'te jak peršu narodnost' rusyňsku ale slovac'ku? Možete sobi daty rusyňsku narodnost' cholem jak druhu u vopros'i čislo xy
- Materyňskýj jazýk na našých rusyňských selach pyšeme rusyňskýj u vopros'i xy
- Holosyme sa perevažno ku religiji východnoho obr'adu – ku
- Grekokatolyc'kij abo Pravoslavnij cer'kvy

www.sme-rusini.sk

Андрій Бачинський:

„Я оддав Богу живот, церькви роботу а сердце народу.“

Андрій Бачинський ся народив 14. новембра 1732 в селі Бенятина (теперішня выходна Словакія, окрес Собранці), в родині священника Теодора Бачинського.

Хоць родина не мала много пінязей, Андрій зачав штудувати. По скончіню Ужгородьской гімназії ся в році 1753 Андрій записує на богословску факулту універзіты в Тырनावі. Ёго добре сердце але і фінанчна сітуація го довели до того, же зачав робити домашнёго учітеля дітей у графа Майлата.

В 1756 році, єпіскоп Ольшавський высвячує клерика Андрія на священника. По скончіню теологічных штудій в році 1758 Бачинський приходить до міста Гайдудорог (комітат Саболч - місто в теперішнім Мадярьску) як співпрацовник містного архідіакона о. Юрія Сабодоша. Кедь о. Сабодоша призвали до Мукачова, Бачинський ся став парохом Гайдудорога, а за час і архідіаконом комітату Саболч.

Од року 1749 ся молодый Бачинський домагать ослободжіня од духовной старостливости латиньского Єгеру і добивать ся в Римі автономного (канонічного) заложіня Мукачовской єпархії - так започала ёго успішна путь за вытворінем автономной Мукачовской єпархії.

В році 1768 ся Бачинський доконця стає членом першой капітулы, котра была зложена з штирєх особ і активно ся запоює до боя за емансіпацію од Єгеру. Во фебруарі 1770-го року єпіскоп Брадач го посылає до Відня, де 1. апріля отримав авдієнцію у самой Марії Терезії. Бачинський там детално высвітлив компетентным особам і імператорці важность сітуації в церьковных вопросах. Выслідком того стрітнутя было заложіня автономной (канонічной) Мукачовской єпархії. Наконець 19. септембра 1771 буллов Eximia regalium рrincipum папа Клімент XIV. заложыв Мукачовску єпархію споєну з грецьким обрядом. 23. септембра був Бачинський урчений за єпіскопа Мукачовской єпархії. 5. август 1772 імператорка Марія Терезія своїм правом iuris patronatus меновала Андрія Бачинського мукачовським єпіскопом, але аж в році 1773, конкретні 20. мая був Андрій Бачинський высвячений у Відню на Мукачовского єпіскопа. Мітру, сакос, єпіскопський перстїнь і хрест Бачинському даровала самотна Марія Терезія.

В році 1774 у Відню з ініціативы Андрія Бачинського був заложений Кралєвський генералный грекокатолицький семінар при храмі св. Варвары. Про каждоденну потребу а потім і офіціално была прията назва Барбареум (Barbareum). Дакілько абсолвентів ся стало дуже вызначнымы діятелями русиньского народного возроджіня, напр. Михайло Лучкай, Віктор Добрянський, або єпіскоп і галічський метрополіта Йосиф Сембратовіч.

В році 1777 ся єпіскоп Андрій Бачинський став легітимным внуторным тайным радцём. Імператорка і цілый імператорський двір ся часто обертав на нёго, жебы порадив з інтернов політіков Угорьского кралєвства. Не треба забыти ай на найінтереснішу школьску реформу Марії Терезії

а то Ratio Educationis (1777). Основне школьске навчання од 6 до 12 років ся стало на закладі Ratio Educationis повинным. Заведжінём школьској реформы Ratio Educationis на Підкарпатю був повірений Андрий Бачинський. На основі Бачинського рішіння было навчання в ужгородських школах веджене в роднім русиньскім языку. Русиньскый язык ся тыж став языком єпіскопској канцеларії а мож повісти, же перша уціленіша проба о кодифікацію списовного карпато-русиньского языка є евідентна в документах канцеларії Андрия Бачинского.

Русиньскы комітаты Угорьского кралёвства (міста де жыли по русиньскы бісідуючі люде) Унг, Берег, Угоча і Марамуреш были зачленены до Ужгородьского обводу. Предностні ся мала основати класічна школа (учительський семінар) в Ужгороді, котрой задачов была вихова учительлів. Бачинський реорганізовав ай учительський семінар в Корытнянах коло Ужгорода на лицей. Учителів про тоты школы таксамо вучували ай в Краснім Броді, де ігумен Арсеній Коцак (1737-1800) приправив про Русинів першы учебники. Можеме повісти, же Бачинський заложыв веце як 300 основных школ в рамках мукачовского єпіскопства а таксамо має заслугу ай на основаню книжніці, котра іщі за ёго жывота мала около 9000 книжок.

З ёго ініціативы ся вытворив круг інтелігенції (І. Пастелій, І. Базілович, І. Кутка, А. Коцак), котра писала учебники про новозаложены школы і занимала ся історієв русиньској церькви. Бачинський обдаровав вшиткы єпархіалны церькви старославянськыма книгами і активізовав духовенство, жебы їх интензивно читали. В архіпастырськім окружнім листі - обіжнику наминав духовенство, жебы ся научіло свій материнський *руськый* (русиньскый) язык. В обіжнику із 11. 8. 1777, котрый був адресований духовенству і віруючим, ся Бачинський упрімні тїшив з того, же люде дотримують грецькый обряд і называють їх ёго діточками. Справедливо го можеме означіти за найвызнамнішого архієрея мукачовској єпархії. Період років 1773 – 1809 ся зве ай золотым віком Андрия Бачинского. Мукачовску єпархію справовав 34 рокы, до вічности одышов 19. децембра 1809 у віці 77 років. Похований є в кріпті Катедралного храму Воздвиження святого хреста в Ужгороді. На честь єпіскопа є на містнім храмі в ёго роднім селі Бенятина осаджена меморіална таблічка, на якій є по українськы написане: **„Я свій шлях пройшов і закінчив життєві битви. Я віддав Богу життя, церкві працю, а серце народу.“**

о. ТгЛіц. Франтішек КРАЙНЯК, член выбору Общества св. Й. Крестителя

Слово „Русин“ часто резонує

(Выступ на громадї Общества св. Йоана Крестителя 14. мая 2011, здрой: Народны новинкы ч. 6-2011. Публікуєме перед списованём людей у 2021 році, бо тот выступ є і днесь актуальный.)

Тема списованя людей градує в медіях Словеньска. **Тїшить нас, же слово „Русин“ часто резонує в інформаціях о списованю.** Резонує і зато, бо кедь бы закон знижыв языкове кворум про народностны меншыны з 20 на 15 процент, тогды, наприклад, назву села по русиньскы і в азбуці бы не мало лем 68 наших сел, як є в сучасности, но аж 113 – а то подля штатістікы списованя людей з р. 2001. То значіть, же по списованю людей того року бы то могло быти іщі высше цісло як 113. Добра работа русиньских організаций приносить свої плоды. Нелем Русинів, но і державу інтересує, ці цісло Русинів буде того року высше, як в році 2001.

Не хочу о списованю людей говорити шта-

тістічно – в таблічках. Дану тему хочу описати радше популярнов формов. Зачну дакус з другого боку. Перед трёма тыжднями ем в телевізії відів релацию о Словаках і словеньских селах в Польщі. Мають свою організацію, котра ся намагають утримати і розвивати словеньску ідентіту. Председа організації ся скаржив, же з 20 тисіч Словаків жыючих в Польщі лем коло 2 тисіч ся голосить к словеньскій народности. Дакус ем ся зачудовав, тадь Словаки в Польщі ся мають о кого оперти! Мають Словеньску републіку, книги каждой сорты, фінанчну поміч, можность жадати зо Словеньска словеньских учителів, священників, можность штудовати на Словеньску... Але і так ся аж надмірно асімілюють.

• Новодобый будитель Русинів на Словакії – о. ТгЛіц. Франтішек КРАЙНІЯК, котрый є, окрем іншого, автором ці сполу-автором многих перекладів набоженьской літературы із церковнославянського языка до сучасного русиньского языка на Словакії. Фотка: А. З.

Є то універзалный проблем народностых меншын?

Вызерать, же нас Русинів Господь Бог міцно любить. Не маме такы можности як іншы меншыны, а предсі – жыеме і зміцнюеме свою культурну і народну ідентіту.

Кедь хочеме говорити о списованю людей, мусиме мати ясно, што тота НАРОДНА ІДЕНТИТА є. Каждый научный словник характеризує тоты словка дакус інакше, но переважно ся учены сходять в тім, же найголовнішы знакы народной ідентіты суть: **сполочный язык, земля, традиції, віра...**

Самособов, є то правда, но кедь ся над народнов ідентітов задумамае глубше, видиме, же над тьма спомянутыма знаками стоїть іщі дашто высше. Поясню то на воджатаєви израельского народа – Мойсеєви. Ёго мати, жебы го сохранила перед забитём егіпцьскыма вояками, дала го до кошарика і пустила на ріку Ніл. Хлопчіка нашла фараонова дівка. Взяла собі го і виховала. Мойсей дістав егіпцьску вихову, бісїдовав по егіпцьскы, вірив в егіпцьскых богів, облікав ся як Егіптян, ів егіпцьскы ідла. Не знав, же є Жыд, не знав бісїдовати по єврейскы. А предсі, єдного дня зачув в серцю ін-

клінацію к своему народу. Духовна пупочна шнура го все утримовала в звязку з народом. Кедь утік до пустынї, нашов жыдівскых бедуїнів, од котрых ся навчів свій язык, традиції, історію, віру. Приїмать наслідство отців і розвивать го.

Про нас є то інспірація ословлєвати і тых Русинів, котры мають русиньске корїня, но не знають уж ани язык, ани традиції, а може уж не утримують ани віру отців. Но, образно повіджено, духовна пупочна шнура їх веде к своему народу. А каждый із нас знать, што є пупочна кров і як докаже обновити чоловікови здравя. Так подобно і тота духовна пупочна кров докаже в Русинови обновити ёго завмерту ідентіту. Каждый Русин ей мать одложено в трезорї своєї народной культуры.

Народна ідентіта мусить быти орігінална все і в каждім часі. Русины ей мають од початку свого народного ествованя. Посмотрьме до історії наших русиньскых прапредків. Она зачинать в семім сторочу Білыма Хорватами, переходить Великов Моравов, котра уж познала русиньску пісню о барвінковім вінцю в Дунаї, переходить першыма сторочами Угорьского кралєвства, котре познало русиньскы колядки, молитвы, церьковны співы і деревяны церькви русиньского народа в Карпатах, переходить волоськов колонізацієв... Тото вшытко зміцнєвало русиньске і церьковне усвідомлїня домашніх жытелїв. Отець Духновіч, Добрянський, о. Павловіч, священомученици Гойдїч і Гопко і много інших сынїв русиньского народа свідчать о праві того народа на живот.

Русиньска ідентіта є орігінална і днесь. Міцніє в своїх модерных тогочасных співах, стишках, літературных творах і літургічных перекладах в живім русиньскім кодифікованім языку.

Вірю, же тогорочне списованя людей на Словеньску буде свідчити і о тім, же народ собі цїнить свою ідентіту і культуру і хоче ей розвивати дале.

Списованя людей належить к найстаршым штатістичным сондованям людства. Познали го уж 6 тисяч років дозад. Списованя мало розмаїты подобы. Вавілончане, наприклад, уж в році 3 800 перед нашов еров мали сформовану реєстрачну систему на евіденцію жытельства про потреби воєнских операцій. Так то было і в Егіпті, Чині, Палестині, Грецьку, Римі. Грецький історік Геродот, котрый жыв у 5. ст. перед нашов еров, пише, же списованя людей в Егіпті было уж в році 3 000 перед нашов еров. Таксамо і чиньский філозоф Конфуціус твердить, же списованя людей познали в Чині уж в році 1 500 перед нашов еров.

Угорьскы шляхтічі і властници земель не мали інтерес о плошне списованя людей у селах і мі-

стах Угорська, бо не хотіли, жебы краль подля того жадав од них полаткы.

Перша проба організованого цілокраїнського списованя людей в Угорську была в році 1715. Была заміряна на газдівства, котры платили полаткы-дані. В роках 1767 – 1771 было списованя підданных, то значить газдів і безземельників (желярів). Рядне списованя вшиткых людей Угорська было в роках 1785 – 1787 за панованя цісаря Йозефа II. У жытелів ся евідовало мено, призвіско, вік, місце перебиваня, родинный став, соціалный статус, робота. Од того часу ся кажде списованя здоконалєвало, доповняло і модернізувало. Зо штатістичной документації мож вычитати інтересны інформації. Наприклад, в році 1780 было Угорсько многонародностнов державов. Зо вшиткых жытелів Угорська было лем 28 % Мадярів. Німецькы кронікарі означовали Угорсько за славянську країну. Урядным языком в Угорську до року 1780 був латинський (800 років). Од року 1780 до року 1868 – німецькый (100 років), од року 1868 до року 1918 мадярський (50 років), а од року 1918 на Словенську дондєсь – словенський.

В першій Чеськословенській республіці був главным знаком народности материнський язык. То значить, жытель державы був такой народности, якый був ёго материнський язык. В році 1930 уж завели окреме рубріку про народность і рубріку про материнський язык. В роках 1950 – 1960 собі міг каждый писати народность подля того, як був внуторно спяты з даным народом, наприклад, дахто жыв довго в Чехах, міг собі написати чеську народность. В роках 1950 – 1989 была русиньска народность заказана.

Од року 1989 каждый собі може слободно

увести народность подля свого пересвідчїня. Ту бы ем хотів спомянути істый парадокс у жывоті русиньского народа. По многих наших русиньских селах ся реалізують русиньскы фестивалы. В многих з них ся люде при послїднім списованю в році 2001 барз слабо приголосили к русиньській народности. Но фестивал, котрый мають, є переважно фінанчно підпореный із дотацій про русиньску народностну меншыну. Ніч проти того, бо і на тых селах є потребне робити освіту, но треба собі усвідомити, же лем вдяка тым людём, котры собі при списованю в роках 1991 і 2001 написали русиньску народность є і штатна дотація про Русинів. **Вшиткым тым людём, котры ся сміло голосять к русиньській народности, належить честь і вдяка.**

Свій приговор ем зачав прикладом а прикладом бы ем го і закончів. Недавно телевізія Маркіза в своїх справах высылала зазнам із выступлїня ПУЛС-у в Братіславі. Редакторка ся єдного молодого чоловіка попросила, ці зо своєв дїтинков-дївочков бісїдує по русиньскы.

Одповів, же гей. Нато редакторка ослвила дївчатко, жебы дашто повіло по русиньскы. Но дївчатко не хотіло. Тогды нянько дївочці повів: „Повідж дашто – а куплю ті троїту змерзлину.“ Дївчатко по русиньскы одповіло: „Няньку, троїту не хочу, бо бы мі впала на землю. Хочу лем таку обычайну.“ Тогды ем собі подумав, же і русиньський народ є як тота дїтинка. Тыж не хоче ніч надштандртне, нияку „троїту змерзлину“. **Хоче лем тото обычайне: слободно розвивати свою культуру, свій язык, свою церьков.**

ТАК НАМ, БОЖЕ, ПОМАГАЙ І СОХРАНЯЙ СВІЙ НАРОД.

[Проф. ПгДр. Фердінанд УЛІЧНІ, др. н.](#)

Первістне заселїня і ідентіфікачны знакы Русинів на выходній Словакїї

Тота статя приносить сумарны інформації о першых генераціях Русинів, їх заселїнях на выходній Словакїї, о пастырській роботі, релігії, соціалній штруктурі, самосправі сел, праві, стїгованю і географічним розшырїню на выходній Словакїї, як і о главных лініях розвою Русинів до 17. стороча.

Першый документ о волохах в Ужській жупі є з року 1337.¹ В юну того року шляхтічі з Михаловець протестовали проти Віліамови Другетови і справцєви ёго градного панства Невицьке, же на коромлянськїм маєтку, якый належав шляхтічови з Михаловець, прихыливі волохів (пастырів). Очівісно, справа vznikла як часть

протесту в рамках маєтково-правного спору шляхтічів. З того виходить, же тых волохів не мож поважовати за цалком першых на теріторії Ужской жупы, бо кедь статкарі поселили волохів на властных маєтках, не было причіны на протесты і под. Зато треба предпкладати, же ся волохы в Ужській жупі поселяли уж передтым, то

значить в першій чвертині 14. стороча.

Коло року 1320 ся снажив шляхтич Томаш, властник Великих Тракан і сусідніх сел, притягнути і поселити там новых жытелів, респ. заложыти нове село. З документа з року 1387 ся дізнаеме, же новоосадниками у Великих Траканах і Белі были волоськы (пастырськы) родини, котры стада овец пасли і в хотарях інших сел, што природно вело к протестам пошкоджених жытелів-рольників і їх статкарів.²

З уведжених документів виходить, же з часового горизонту волоськы села в Ужській жупі vznikали в першій половині 14. стороча. До Земплінської жупы приходили першы группы волохів із выходніше положеной Ужской жупы. Пізніше приходили группы у 15. – 17. сторочу правдоподобно і з северовыходу, значить з Галічі.

Назва країны Волохія, з котрой ся волохы попід южны схылы і горьскы масівы Карпат пересували на северозапад і запад, мотівовав і vznik назвы про тых жытелів. Назва „волохы“ (*valasi*) характерізувала їх основну роботу і жылот як хователів, пастырів стад овец. На Словакії ся вживала тота назва безспорно од 14. стороча, але в документах написаних по словацькы ей мож доложыти од зачатку 17. стороча.³

Правдоподобно коло року 1340 на Чічавскім панстві шляхтичів із Розгановець vznikали новы села в сусідстві Стропківського панства, яке належало Роландови. Їх село Ломне дав Роланд в році 1347 спалити.⁴ **Аж в документі з року 1357 ся уводить, же на тім злодійстві свій поділ мали і Русины. Є то найстарший прями документ о волоськых Русинах у Земплінській жупі. З обидвох справ є ясне, же в северній части Земплінської жупы ся волоськы Русины поселяли уж перед роком 1347.**

Подля русиньско-волоського походжіня закладателів і першых жытелів дістало назву наприклад село Казімір, котре в році 1363 характерізували як Русинський Казімір.⁵

Найвече сел заложыли русиньскы волохы на севернім Земпліні, значить в части градного панства Бреков, з ініціативы або зо згодов Другетовых, і в севернім Земпліні вообще. **Найстарший прями документ і доказ о містных Русинах є аж з року 1379 і вяже ся ід православній деревяній церькви Русинів у Радвани над Лабірцём.⁶**

Найстарший документ о Русинах в Шарішській жупі походить з року 1357 і вяже ся з тогдышнім селом Русинець на северовыході Шаріша, котре пізніше заникло. Прями документ о Русинах в Ужській жупі ся заховав аж з року 1437.⁷

Словаци называли волохів назвами Русин або Руснак. Частіша і розшыреніша была назва Руснак. В документах написаних по словацькы ся появлять од другой половины 16. стороча.⁸

Закладаня волоськых сел проходило подобно як закладаня сел на основі німецького права. Статкарь понукнув вгодну територію а посередник подля догоды привів першых волоськых колоністів. По скончіню договорених років, коли собі колоністы будовали обыстя і култівовали землю на пашенкы, платили властникови землі дань і одводили волоськы контігенты.

Волохы ся переселили на словацьку територію з вы-

ходной части Ужской жупы. Посередника vznikнувшого волоського села в 14. сторочу традично правилно называли **кенез** і **войвода**, але пізніше лем словом **шолтыс**. Шпеціфічну назву ці назывку тых людей в Ужській жупі познаме од зачатку 15. стороча, рідко із 16. стороча.⁹ Назва **кенез**, розшырєвана од юговыходу, в тім краю є географічно западнов окраїнов ей вживаня. Назва **шолтыс** счастья застелять походжіня тых сел, бо шолтысы были у вшиткых селах заложених на німецькім праві. Повинности шолтысів (кенезів) у волоськых селах к властникови землі мож скоро точно становити на період 16. і 17. стороча (вдяка захованим урбарям).

На Стропківскім панстві волоськы шолтысы, котры были властниками цілого шолтыства, в половині 16. стороча были повинны статкарєви каждый рік платити дань еден златый і 25 денарів на святого Михайла (церьковне свято), дати шість баранів, заяця і крагулця (ястряба). В другій половині 16. стороча ся дань не змінила, але давкы ся розшырили на сыр, респ. брындзу і ремінны попругы.¹⁰ Кедь допустиме, же повинности шолтысів у половині 16. стороча были тыж выслідком їх попереднёго підвишованя, то первістнов повинностей кенезів (шолтысів) в 14. сторочу правдоподобно была лем дань. Подля урбаря Гуменського панства з року 1623 каждый волоський шолтыс, котрый був властником цілого шолтыства, був повинный панови каждорочно виплатити дань три златы і вайдівський поплатак 50 денарів; дати шість овец (баранів), два сыры, шість гбелів вівса, дві гускы, фунт масла, скору з лишкы, ремінный попруг, вовняный покровець, наконець намісто заяця шість денарів а намісто ястряба еден златый.¹¹

Безспорно, дані і розсяг давок шолтысів на Гуменскім панстві коло року 1623 были выслідком їх підвишованя в 16. і зачатком 17. стороча. Подобный розвой наісто проходив і на інших панствах, значить повинности волоськых шолтысів к панови ся поступно всягды підвишовали і поступно мали приближно тотожну ціну.

Волоськы шолтысы не были повинны в 14. аж 17. сторочу платити кралєви країньску дань.

Волосько-шолтыськы родини в 14. – 15. сторочу были з погляду маєтку і соціального статусу найстабільнішов групп жытелів у волоськых селах. Принцип дідіня функції шолтыства але пізніше вів к упадку шолтыського жытельства. Дідіня сыном вело к діліню, значить роздроблєваню шолтыстев, к маєтковому і соціальному упаданю многих шолтыськых родин. В році 1677, наприклад, едно шолтыство в Габурі належало семом, друге девятём близкым родинам, в Збою на двох шолтыствах жыло аж 34 родин. Коло року 1690 на Гуменскім панстві шолтыство лем зрідка належало єдній ці двом родинам.¹² Переважна часть шолтыськых родин соціально упадала і сплынула з містным волоськым підданьскым жытельством. Повинности волоськых (підданьскых) домашнёстей к статкарєви мож становити лем з урбарів, котры ся заховали од половины 16. стороча, але повинности ку кралєви лем з угорьскых законів і данєвых супісів.

В урбарі Стропківського панства з року 1557 было становлено, же каждая волоська домашнёсть, яка ґаздова-ла на цілім своїм господарстві, є повинна статкарєви

выплатити дань єден златый і 25 денарів; дати ягня, каждый двадцятый фалаток із череды овец, найменше але єдну вівцю, дале дати два сыры, удженный вівчій сыр, брындзу, два скоряны попругы, девяток із пацят або за każde (девяткове) паця два денарі, зрубати, управити і довести на пилу до Стропкова два смереки вгодны на трамы або шындрі. Урбарём з року 1569 мали підвишены давкы ягнят, значіть każde десяте, прибыло і даваны двох вовірок (на Великдень), наконець і ручны роботы при утримованю каштеля у Стропкові.¹³

Порівнючі повинности волохів є ясне, же їх розсяг наростав, што наісто не было призначне лем про третю четвертину 16. стороча. Кедь допустиме, же повинности волоськых домашнестей наростали і в 15. сторочу, то первістныма повинностями волохів у 14. сторочу была дань і двадцяток з овец або і десяток з пацят.

Повинности волоськых домашнестей на Гуменськым панстві мож добрі становити вдяка урбарю з року 1623. Тогды каждая волоська домашність газдуюча на цілім своїм господарстві была повинна властникови землі рочні заплатити дань три златы, тыж вайдівске 40 денарів; дати двадцятину з череды овец, найменше але єдну вівцю, гбел вівса, дванадцять куток, десять яець, девяток із пацят і меду, голбу масла, 500 шындрів, намісто заяця шість денарів, намісто яточной худобины 40 денарів.

Наростаня повинностей волоськых домашнестей у другій половині 16. і в першій половині 17. стороча мож відіти і на Чічавско-воронівськым панстві вдяка урбарям з року 1585 і 1648.¹⁴ Статкарі в 17. сторочу выжадовали і іншы повинности а безспорно і діставали новы давкы, значіть мали прибуткы в порівнаню зо 16. сторочом. Унікатнов повинностев тамтешніх волоськых домашнестей была в 16. сторочу піняжна давка намісто укваретелёваня і погоціня статкаря, одкуплёваня панамі доданого вина, давкы конопель вгодных на пряджіня і давкы курипок. В 17. сторочу нарости главно повинности в роботах.

Волоськы підданьскы домашнесті од 14. аж до другой половины 16. стороча не мали повинность платити дань кралёви, т. є. штатну дань. Аж сейм в році 1557 вирішыв о зданёваню і русиньскых волохів. Но аж сейм в році 1563 уточнив дані (бо волохы звычайно не мали класічны сільскы (рольницькы) дома – жыли на салашах і ховали великы стада звірят), же зданюють ся половиннов данёв.¹⁵ Од тогды і волоськы домашнесті платили штатну дань.

Православна віра была єдиным набоженством русиньского, волоського жытельства і єдным із типічных знаків тых жытелів на выходній Словакії в 14. аж 16. сторочу. У волоськых селах стояли характерістичны деревяны храмы, в котрых одправляли Службу Божу православны попи, народом званы батюшкы. Прямы писмовы справы о православных попах у Ужській жупі суть од року 1437.¹⁶ Хоць у волосько-русиньскых селах северного Земпліна жыли і діяли од 14. стороча, прямы писмовы інформації о них ся заховали аж з конца 15. стороча.

Исто є то парадоксний яв, же найстаршій запис о земплінськым батюшкови є з Бардеёва з року 1492, записаний при выслуку хоплених збойників із збойниць-

кой группы Федора Головатого, з котров сполупрацовав і краснобрідський батюшка зо своїма шістнадцятёма сполупрацовниками.¹⁷

Здроём обжывы батюшків было парохіалне господарство (дім, загорода і землі), котре їм выділив статкарь, але піп із родинов сам на них мусив газдовати. В 14. – 15. сторочу піп не мав ниякы повинности к статкарёви ани ку кралёви, але в другій половині поступно наставали зміны.

Властници земель Стропківського панства коло року 1557 пожадовали од батюшкы доданя пятёх прутяных кошів, каждый в ціні 62,5 денаря.

Властници земель Чічавско-воронівського панства коло року 1585 пожадовали і діставали од батюшкы єден златый намісто погоціня, коло року 1648 і ремінны попругы. Повинности батюшків к статкарям в 16. і 17. сторочу наростали. Батюшкы на Гуменськым панстві коло року 1623 давали окреме статкарёви каждый другый рік яточну худобу і каждый рік масло або мед.

Концём 16. стороча і угорьскы прелаты і магнаты підпорили снагы кралёвского двора зданити веце нерольницькых домашнестей, также сейм у році 1596 становив і зданіня священників, в тім і православных батюшків. Наслідно і православны попи в Земплінській жупі в році 1601 платили крайньску дань.¹⁸

Хоць в церьковній історії є добрі знаме підписаня церьковной унії в Ужгороді 1646 року меджі ягерьскым єпіскопом і 63 батюшками з Ужской, Земплінской і Шарішской жупы, но доднесь ся не подарило точно становити, в котрых селах тоты батюшкы діяли. О договорі на унії ся не заховав запис, правдоподобно ани ниякий не був. Але й так є безспорне, же часть батюшків діяла і в земплінських селах, наісто але на Гуменськым панстві, бо єдныма з ініціаторів створіня унії были Другетовы, властници того панства.

Представителі ягерьского єпіскопа, єзуіты і римокатолицькы шляхтічі батюшкам обіцяли, же по створіню унії і батюшкы будуть мати подобно забезпечений живот і такой сполоченьскый статус, як мали римокатолицькы священници. Тота лакава обіцянка ся але николи не сповнила.

В родинях православных і уніатьскых батюшків было розшыреным, скоро регуларным явом, же сынове батюшків ся тыж ставали священниками і ведно служыли в тій самій церькви і парохії. Наприклад, у Габурі в році 1657 сучасно діяли двома попи, а в Стаціні аж девять, котры жыли на попівськым маєтку. Лем дас в третині храмів одправляв літургію лем єден піп.¹⁹

Подробне баданя розвоя набоженської реформації на выходній Словакії в 16. – 17. сторочу принесло і познаня, же думкы лютераньской реформації до жывота православных не проникли. Окрем іншых причін і зато, же православны попи ся женили а в православній церькви і парохіях не завели практику одпустків. Зато ани рекатолизація не нашла своє місце в православній громаді. Коло року 1600 жыло але православне жытельство нелем у первістных селах Русинів, але і на векшій теріторії в южнішых селах меджі Словаками. Быв то набоженський наслідок переселёваня ся части Русинів із первістных сел до старшых словацькых рольницькых сел і міст.²⁰

З погляду справованя сільських діл у русиньських, волоських селах треба доповнити, же справованя села было правом шолтысів, але брали на нїм участь і представителі підданых, значить присяжны. Наприклад, в селі Валків коло року 1489 традично діяли двоє присяжны.

На території заселеній лем русиньським, волоським, респ. переважно волоським жытельством ествова-ли крайні ці войводства і діяли в них крайници, респ. войводове. Крайня была частєв території феодального панства, обсягуючов коло десять-двадцять сусідніх волоських або переважно волоських сел. Крайню на основі повірїня або договору зо статкарєм справовав чоловік званий **крайник** як справця верхности, урядник. Крайні были уж в 15. сторочу, але їх ествованя, територіалный розсяг, діятельство і компетенції крайника в северных частях Ужской і Земплінської жупы мож прямо бадати од конца 15. стороча.²¹ В северній части Стрпківського панства екзистовала крайня наїсто коло року 1557, коли крайник жыв у селі Велькроп.²² Каждый волоський шолтыс і каждая волоська домашнєсть повинны му были в літї давати по єдній грудї сыра. Налезала му і фінанчна частка волохами плаченого девятку за паця, міг поужывати луку опущеных господарств. Крайник мав право судити шолтысів і волохів за дрібны провины, биткы, непідложены скаргы, скалїчїня, зятя дакого, а пїняжны покуты винників належали крайникови.

Крайници были одповідны статкарєви за вчасне і дослідне сповнїня повинностей шолтысами і волохами, як і за выплачїня крайньской данї кралєви. Крайні ся уяли і як територіално-адміністративны цілки на севернім Земплїні, котры заступили счастья, респ. дочасно служнівскы окресы.

В 15. – 17. сторочу ествовали і в северній части Гуменського панства, але розсяглішы документи о них суть із 16., но главно із 17. стороча.

Русинам главно зато, же на словацьку територію приходили од 14. стороча, коли ся розвивало закладаня новых сел на основі німецького права, і їм краль і шляхтичі як властници істых територій становлєвали права і повинности одводжены од тзв. німецького права. Права і повинности угорьскых Русинів были формулованы угорьсков верхностєв, але в істых модіфікаціях, наприклад на выходній Словації або на Ораві. Русиньске право не было єднотне, але мало краєвы варіації.²³

Русины од 16. стороча ся поступно ставали рольниками. Поступным переселєванєм на юг і запад ся усаджовали в дотеперь словацьких селах, чїм ся розростав географічний простор, на котрім жыли зо стародавным словацьким жытельством. О притомности Русинів і географічним розсягу території, на котрій жыли, істотно свідчать сумарны тогочасны факты о центрах православных парохій коло року 1600.

Хоць настали дакотры зміны в способі обжывы Русинів, ани в 17. – 18. сторочу в основі ся не змінила їх соціална структура. Переважна часть Русинів были підданы з пастырсько-рольницьков роботов. Скоро вшиткы жыли в сільських громадах. Поедны з них, котры од 18. стороча перешли жыти до містечок, без первістной громады етнічно і релігійно барз скоро сплынули з там-

тешнім жытельством. Русиньській громаді хыбовали ремеселници, обходници, учітелі і шляхтичі.

* * *

Як історік і жытель Словацькой републіки высловлюю слїдуючі знаня і погляды на історію Русинів і їх політичны і обчаньскы актївности на зачатку 21. стороча:

Русины на Словації жыють од 14. стороча, од коли в аспекті народностнім, заселїня, роботы, релігії, культуры і інакше ведно творили історію Словації. Аж почас другой половины 20. стороча внаслідку політичного насилства стратили русиньску ідентичность, бо їх переменовали на Українців і змінили їм їх грекокатолицьку релігійну приналежность на православіє. На основі уведженых кривд поважую політичны актївности русиньскых обчаньскых здружїнь за легалны і желам Русинам успішне наповнєваня їх народностных, культурных і соціалных потреб з цілєм підвышованя якости їх сполоченьского жывота.

Здрой: Русин ч. 2/2011.

Статю публікуєме зато, бо є актуална перед списованєм людей у 2021 році.

Позначкы:

- 1 Uličný, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Úzkej župy*. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, 1995, c. 121.
- 2 Slovenský národný archív Bratislava, HM Leles. konvent, A. a. 1387, nr. 1 „cum volachiis“.
- 3 Marsina, Richard - Kušík, Michal (eds.): *Urbáre na Slovensku II*. Bratislava. 1959, c. 128 „valasi, ktorí majú ovec“ з року 1625 в Ліптові. *Historický slovník slovenského jazyka VI*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005, c. 296, ресло „valach“.
- 4 Uličný, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy*. Michalovce: Zemplínska spoločnosť, 2001, c. 282.
- 5 Тамже, с. 443.
- 6 Тамже, с. 418-419.
- 7 Uličný, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Šariša*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1991, c. 273.
- 8 *Historický slovník slovenského jazyka V*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2000, c. 198 - 199, ресло *rusniacky* „Wassko Rusnak“ з року 1585.
- 9 Uličný, реф. 1, с. 310. Uličný, реф. 4, с. 702.
- 10 Тамже.
- 11 Тамже.
- 12 Тамже, с. 703.
- 13 Тамже.
- 14 Тамже.
- 15 Uličný, реф. 1, с. 311.
- 16 Uličný, реф. 4, с. 704.
- 17 Тамже.
- 18 Тамже.
- 19 Тамже.
- 20 Uličný, Ferdinand (zostav.): *Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí*. Prešov: Biskupský úrad Východného dištriktu ECAV na Slovensku, 1998, c. 147, 175.
- 21 Uličný, реф. 1, с. 311. Uličný, реф. 4, с. 705.
- 22 Тамже, с. 583, 705.
- 23 Пробадав і описав то уж чеський правный історік Kadlec, Karel: *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*. Praha: Česká akademie, 1916, c. 2, 243 і н., 264, 266 - 169, 408. О 70 років молодшы знаня попозерай у книжці Веңко, Јан: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, c. 174 і н. о волоськім заселїню на Спішу, с. 231 і н. в Шарішу, с. 264 і н. в севернім Земплїні. Там і старша література. Попівнай Rábik, Vladimír: *Rusíni a valašské obyvatelstvo na východnom Slovensku v stredoveku*. In *Historický časopis*, 53, 2, 2005, c. 217-242. Є то компілачна штудія завїсла од старшой, але главно найновшой одборной літературы. Неповно, недослідно описав лем два основны знакы жывота тогдышніх Русинів, значить русиньску народность і православне набоженство (с. 217), не діференцовав належно Рутенів в Угорьску з 11. - 12. стороча і Рутенів-волохів од 14. стороча (с. 218-219).

Возроджіня Русинів на Словакії і списованя жытелів

Як у 1989 році настала ренесанція русиньского народа і грекокатолицькой церкви, так настало і возроджіня русиньского народностного культурного і церковного жывота на Словакії.

На тім мають заслугу воджатаї і обычайны членове передовшыткым Русиньской оброды (нескорше: на Словенську) і Світового конгресу Русинів, но поступно і далшых русиньских обчаньских здружінь, таких як Руський клуб – 1923, Русиньске культурно-освітне общество А. Духновіча, Здружіня інтелігенції Русинів Словенська, Общество св. Йоана Крестителя, Русин і Народны новинки, Сполук русиньских писателів Словенська, Словенська асоціація русиньских організацій, Молоды Русины, Академія русиньской культуры в СР, Колысочка – Kolíska і іншы.

За їх благородну роботу про русиньский народ треба высловити щіре подякованя, а думам же то говорю нелем за себе, але і за многих іншых Русинів.

Мы, котры робиме з писаным русиньским словом, в першім ряді високо оцінюеме видавательске діятельство векшыны з тых організацій. Но ці не на найвысший пїєдестал треба поставити перекладацьку і видавательську роботу групи священників і лаїків коло о. ТгЛіц. Франтішка Крайняка з Общества св. Йоана Крестителя. За роки по революції они зробили много, о чім свідчить виданя по русиньскы ряду важных церковных книжок, котры переложыли зо старославянського до сучасного кодифікованого русиньского языка.

Меджі Русинами-грекокатоликами їх заслугов жые і розвивать ся нелем релігійный жывот, але і народностный. Они все попри вызві любити і сохранныи свою церьков і традиції русиньских віруючих николи не забывают проговорити до сердець русиньских віруючих, жебы не забывали на своє походжіня, але были на нєго горды і декларовали то в каждоденнім жывоті.

А тепер, перед списованям людей, то треба тым веце. В наших руках є, ці наш народ і наша віра буде жыти і дале ся розвивати, або помалы буде зникати. **Зато вас прошу і вызывам, жебы сьте при списованю людей у 2021 році сміло проявили одказ своїх предків, своє пересвідчіня, же сьте Русины, же ваша материньска реч є русиньска, же ваша віра є грекокатолицька або православна.**

А ту не могу не спомянути, же многы, главно тоты молодшы, не познають азбуку, зато ся про них пише латиніков, што є велика шкода, бо русиньска азбука – то є наслідство наших предків, то є цінность, котру нам вшыткым треба сохранныи і дале розвивати.

Зато зась мушу апеловати на вшыткых Русинів, главно але на родічів, котры мають діти, жебы їх посылали на навчаня русиньского языка і культуры, бо то їм не пошкодить, наспак, збогатить їх і будуть тьма, котры можуть гордо повісти нелем, же єм Русин і мій материньский язык є русиньский, але будуть знати і читати, і писати в сучаснім русиньскім літературнім языку, котрый на Словенську був кодифікованый в році 1995.

То поважую за найбівший успіх Русинів, але жебы тото діло ся передавало і успішно розвивало з помочов молодой генерації – то є наша велика сполочна задача.

То є в послідніх роках задача і успішного колективу педагогів з Інштитуту русиньского языка і культуры на Пряшівській універзіті в Пряшові, котры уж выховали і вышколовали ряд кваліфікованых педагогів-карпаторусиністів, своїх і наших наслідників.

То є сполочна задача і учітелів русиньского языка і литературы в основных школах нашого регіону.

Думам, же ани еден Русин бы з уст не мав выпустити такы слова, якы часто чуеме: „*Моя дітина ся научить по русиньскы дома, бо мы бісідуме по русиньскы, нашто ся ей учіти русиньский язык і што з того буде мати в жывоті ...*“ Але ведь сохранныи, вжывати і дале розвивати свій русиньский язык не є о тім, „што з того“, але то бы мало быти про вшыткых Русинів ділом сердца, проявом культурности і повинностів к одказу наших предків. О тім бы ся не мало шпекуловати, то бы мало быти самособов про каждого, хто мать русиньске коріня.

А вірьте, же ваши потомкы, хоць тепер іщі не знають оцінити вызнам того, чом ся треба учіти язык предків, же в дорослім віці вам за тоту можность лем подякують, кедь собі найдуть путь к властній ідентіті, усвідомлять собі хто суть. Вірю, же многы ся задумают над моїма словами і самы собі усвідомлять, же мають быти горды нато, же суть Русины, же знають по русиньскы нелем бісідовати, але і читати, і писати азбуков по русиньскы.

Наконець іщі раз хочу подяковати вшыткым, котры суть горды Русины, же знають по русиньскы говорити, читати і писати, же суть русиньскыма віруючіма грекокатолицькой або православной віры на Словенську. Нелем моя, але і вшыткых нас вдяка буде належати і далшым, котры прозріли і будуть твердыма у своїм пересвідчіню, што наконець запрезентують і при списованю людей.

Няй Бог благословить наше і ваше хосенне діло на благо Русинів.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 1

Дорогы читателі,

витаю Вас на сторінках першого Поздравління Русинів в новім році. Хочу Вам зажелати вшытко добре до нового рока, в сучасности главні міцне здоровя і ангельську охрану, але і щастя, любов і спокійність в родині. Няй тот рік буде о сто процент ліпшыи як минулыи!

З причіны списованя жытелів Словенської републікы в році 2021 продовжуєме в заміряню ся на патріотічну літературу. В минулім чіслі сьте собі могли прочітати творчость сучасных писателів, на початку той рубрікы сьме дали слово великанам русиньского народного обдроджіня. Прочітайте собі слова писаны од серця – од **Александра Духновіча, Александра Павловіча, Юлія Ставровского-Попрадова, Євгенія Фенцика і Петра Кузмяка**. Далшыма стишками презентуєме сучасну русиньську літературу, можете ту найти укажкы з творчости **Штефана Смолея, Осифа Кудзея, Марії Гіровой, Меланії Германовой і Юрка Харитуна**. А наконєць можете попозерати до писательской кухні **Мілана Гаю** і прочітати собі куртый урывок з ёго приправлєваного зборника поезії **Правдива выповідь**.

Мілы читателі, в першім Поздравліню Русинів на рік 2021 ся стрічать минулость, сучасность і будучность русиньской літературы на Словакії в єдній вічній темі – вызнаня любви к народу, природі і домовині, вызваня ку підпорі русиньского народа. Зато в добі списованя людей на слова своїх народных будителів не забывайте, майте в чести своих предків і думайте на будучность своих дітей. **Няй русиньскый народ жыє і цвине навсе!**

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центр языків і культур народностных меншын – Інштітуту русиньского языка і культуры ПУ

Александр Духновіч Вручаніє

Я Русинъ былъ, есмь и буду,
Я родился Русиномъ,
Честный мой родъ не забуду,
Останусь его сыномъ;

Русинъ былъ мой отецъ, матери,
Русская вся родина,
Русины сестры, и браты
И широка дружина;

Великій мой родъ и главный,
Міру есть современній,
Духомъ и силою славный
Всѣмъ народамъ пріємный.

Я свѣт узрѣлъ подъ
Бескидомъ,
Первый воздухъ русскимъ
ссалъ,

И кормился руським хлібом,
Русин мене колисал.

Коль первый раз отворил рот,
Руськое слово прорек

На азбуці первый мой рот
З молодого чела тек.

Руським потом я питан был,
Руським іду росходом
В широкий світ; но не забыл
З своїм знатися родом.

І тепер кто питает мя,
Кто любит, кто мя держит?
Самое руськое племя
Годность мою содержит.

Прото тебі, о роде мой,
Кленуся живым Богом,
За печальный труд і любов
Повинуюся долгом.

По всей жизни почестъ праву
Мой дух тебі принесет,
От всей души, сили славу
Дух мой твою вознесет.

О, я тебе не забуду!
От всіх сердечних утроб
Возлюблю тя, твоім буду
Сином, другом аж по гроб.

Подкарпатскіи Русины...

Подкарпатскіи Русины
Оставьте глубокий сон!
Народный голос зовет вас:
Не забудьте о своем!
Наш народ любимый
Да будет свободный.
От него да отдалится
Неприятелей буря,
Да посѣтит справедливость
Уж и русское племя!
Желаніє русских вождь:
Рускій да живет народ!
Всѣ просим Всевышняго,
Да подержит русаго,
И дасть вѣка лучшаго!

(Александр Духновіч: In: Хома, Василь: Русиньска література про 1. класу середніх школ із навчанєм русиньского языка, Пряшів: Русиньска оброда, 2002, ISBN 978-80-88769-34-5)

Александр Павлович

Отчизна

Я несчастный в чуждїм краю
Як сирота жыю я,
Все лем о тобї думаяю,
Родна ты землє моя.

Там, де Бескїды, Карпаты,
Там, там моя Отчизна,
Там, жыє мїй отець – мати,
Сестры, братя, родина.

Они о мї ся старають,
Як жыю я в чужїні.
Я за нима воздыхаю
І по стораз в годинї.

О родна ты землє мїла!
Я розмышлям о тобї,
Твоя магнетова сила
Тягне мене ку собї.

Не тїшать ня чуждї краї,
Їх розкошы, выгоды,
Мї на мысли горы, гаї,
Студенковы свїжы воды.

Мїлы мї, мїлы Бескїды,
Де жыє моє племя,
Де жыли мої предкы,
Там жыти хочу і я.

Боже, дай скорє урзїти
Село, храм, святу церьков,
Там тобї ся помолити
За душы руськых предков.

*(Стишок А. Павловича
перетлумачїв: Ян Гриб;*

Ін: Гриб, Ян - Гиряк, Михайло:

*Лїтературна выхова про 7. класу
основных школ, Пряшїв: Русин
ї Народны новинкы, 2011, ISBN 978-80-
89441-14-3, с. 24-25)*

**Юлій Ставровскый-
Попрадов**

Я Русин

Быв то час немїлостивый
Затемненный прах – дух мїй
Намїсто землї русиньской
Залїтав все ку чуждїй.

Сердце моє зимно било
За русиньскый наш народ,
Слово Руське барз немїло
Выгваряв тогды мїй рот.

Я ганьбив ся, кедь то Славы
Сыном ословляли ня,
В чести-м тримав чуждї нравы,
Но без спокойного дня.

Неприятельскы знамена
Тримав ем гордо горї;
Протїв своєго племена
Ненавїстєв я горїв.

Та встигла ня озарити
Зоря самоспознаня
Ї можу смїло огласити:
Русином ся чую я!

Сердце мї бє предкїв жаром
За святый народ і кров,
Рот мїй обслужать ся даром
Говору русиньских слов!

Сыном Славы ся все звати
Буде щастєм про мене.
К чуждїм звыкам ся вертати
Нихто ня уж не зведе!

Веде ня русиньскый прапор
Протїв неприятелїв
Своєй кырве вїрный народ
Своїм дати бы-м хотїв!!

*(Юлій Ставровскїй-Попрадов,
Ін: Хома, Василь: Русиньска
лїтература про 2. класу середнїх
школ із навчанєм русиньского
языка, Пряшїв: Русиньска оброда,
2003, ISBN 978-80-88769-49-3, с. 86)*

Штефан Смолей

Не ганьб ся, Русине!

Наша русинчина

Як прекрасно звучить
Наша русинчина,
Мїла і прекрасна
Русиньска бїсїда.

Вшыткы наши предкы
Їй знали, любили,
Од давна, до днешнїх
Днїв їй сохранили.

Учте ся, дїточкы,
Наш русиньскый язык,
Няй ся нам розвивать,
Бы нїгда не заник.

Не ганьб ся за своє!

Не каждый чоловік
За своє ся ганьбить,
Зїставать до смерти
Тым, кым ся він родить.
Цтить своїх родїчїв,
Прадїдїв і дїдїв,
Не ганьбить ся за то,
Што він по них здїдив.

Жаль, найдуть ся такы
Што ся червенають,
Ганьблять ся за своє,
Свого ся зрїкають.
Блудять самы, з дїтми,
Од дому ку дому,
Втїкають чїм дале
Од свого народу.
Ганьблять ся із дїтми
Уж і говорити
Русиньсков бїсїдов
Богу ся молити,
Книжочкы чїтати,
Спїванкы спївати,
Так, як їх учїла
Колись властна мати.

Што з дітей виросте?
Кым же они будуть?
Кедь они од мала
Нашу реч не чують.
Забудуть на вшытко
Што іщі мы маме.
Што їм по родічох
Їх властне зістане?

Тым людём ся треба
Скорше спамятати,
І свої діточкы
к собі навертати
Ку своїй матери,
Ку свому поводу,
Няй з них ростуть люде
Русиньского роду.
Русиньского роду,
Без чужого тїня,
Жебы вшыткы знали,
Де є їх корїня.
Няй ся од маленька
За своє не ганьблять,
Же они Русины,
Няй ся за то гордять.

Лем так ся наш народ
Може розвивати,
Про далшых потомків
Своє сохрानяти.

Отворь свої очі

Ты, што щі ся може ганьбиш
Русином признати,
Роздумуєш де одвагу
І смілость набрати.

Слухай своє властне сердце
Котре в грудях носиш,
Шепне тобі, же ты справный
Крок в животі зробиш.

Ганьбиш ся, же з русиньской
Родины походиш?
Ганьбов собі і своєму
Народу лем шкодиш.

Русины ту давно жыли,
Землю обрабляли,

Жыли бідно, но народность
Свою утримали.

Не ганьбили ся за своє,
Своїм ся годили,
Іншак бы сьме як Русины
Ту давно не были.

Ту дыхаш русиньский воздух
Як водне, так в ночі,
Ты быв Русин, і ним зістань,
Отворь свої очі.

*(Штефан Смолей: Не ганьб ся,
Русине, Пряшів: Русин і Народны
новинкы, 2005, ISBN 80-88769-58-2)*

Осиф Кудзей

Нашым людём

Люде мілы, люде нашы,
не дайте ся звести,
родны слова суть найкрасшы,
тримайте їх в чести.

Тадь Русином є вам нянє,
дїдо і прадїдо,
чом бы вы на списованя
не ішли їх слїдом?

Русиньску народность мають
ваши бабка, мати,
не ганьбте ся і вы в марцу
ку ній ся признати.

Діточкы, внукуы, правнукуы,
вы родина наша,
не збывайте ся азбукуы,
она вас окрашать.

Любте, стійте за свій народ,
то не політика,
лем тот, хто на розум "марод"
своєго ся зрікать.

Русин є в кождїй епосї
все тверда натура,
знать, же од мамы к мачосї
утїкать лем дурак.

Марія Гірова

Русин хоче слободно дыхати

Іване, Іване,
родный мій краяне,
кедь тебе не буде
хто ся нас застане?

Рокуы сьме чекали
на свою слободу,
многы з нас стратили
русиньску подобу...

І Мадярів із нас
хотїли зробити,
Українцями таксамо
мусили сьме быти.

В їх Культурнім союзї
лем український „трудящїй“
фігуровав,
а русиньский чоловік
у них місця не мав.

Днесь, кедь Русин хоче
слободно дыхати,
єго крегке щастя
їдуть нарушати.

Маєме свій язык
і свої выданя,
не треба нам з никым
фалшывы іднаня.

Свою дідовизну
самы охраниме,
богатство Русинів
никому не даме!

Людей як Бандуріч
много бы нам треба,
бы назмар не вышла
русиньска слобода!

КАРПАТЫ

Малёваны Карпаты, як сьце ся спрыятеліли з душов русиньского чоловіка! Угрорус без вас, здасть ся, і жыти бы не міг. Вшыткы вершкы, вшыткы полонины вашы суть знамы нашым пастырям; ніт долины в лоні вашім, котра бы не чула свіщаня і брязчання русиньской косы, котрой тихота в часі сінокосів не нарушувала бы ся сердечнов співанков русиньских дівчат. А вашы таімственны дебрі кілька раз были свідками блаженства русиньских дітей? Кілько бы міг набісідовати хоцькотрый крячок о невинных бісїдах, котры ся вели у тїни ваших скрытых потаёмных дубров? Вшытко є ту міле русиньскому сердцю: і ярь, кедь сніг ся топить, коли многы потічки, граючі біжать із вершків по звивистых вымолях¹, кедь ліс ся заглушує трілкованём птахів, кедь по ораніцях розлігать ся єднозвучный добросердечный голос орача; – і літо, кедь в часі незнічітелной горячавы тїнь лісів і гаїв ваших аж манить здушеного путника до своєї прохолодной тїни, кедь крісталёвы струмені прозрачных потічків і рік ваших силують ся змыти з вас подорожній порох і знойный пот, – кедь крісталёвы студники, лісны малины і ягоди на кождім кроці стоять на послугу чоловікови, абы освіжыти ёго страплене тіло; – і осїнь, кедь гущавы вашы у ранішній час за розсвіваня уже ся озывають зберачами грибів і орїшків, кедь поострітый осінній вітор смутновато завивать і прыгынать вершкы стромів, – кедь пожовкнутий стромовый лист, уношаний вітром, крутить ся у воздуху і пак наглі безжывотно падать на землю, кедь полёвницький ріг громоголосно розходить ся по дебрях; – і зима, кедь є вшытко мертве, кедь стромы покрыты інієм, а земля білым покровцём, кедь гаї і переліскы суть заніміты, кедь рікы і потічки закованы суть льодом, і санкы, як стріла, женуть ся по выблисканій дразї, кедь у ясный день міліоны сонць одражають ся у сніговім пиловію... Вшытко, вшытко... нам є міле у Карпатах, мы ся спрыятеліли з нима, сердца нашы прикованы суть ід ним, і ніт меджі нами ані єдиной русиньской души, котра бы собі желала одты одыйти на плодоносны, медом і молоком заповнены рівнины. У наших горах – недостаткы, нивоч; но ведно з тым і поезія а тотя поезія нас нутить забыти на своє горе², она піднимать души нашы і тым вынагороджать ся нам за вшыткы біды. Ніт у світі народа, котрый бы був так привязанный ку своїм Карпатам, ку своїй отцёвщїні.

Мы любиме нашы Карпаты, любиме свій бідный край, упочливлюеме свою отцёвщїну! Веце є, як тісяч років, што захыляеме грудёв тоты малёваны дебрі. Так, так, веце як тісяч літ. Ведь іщі до приходу

Мадяр ту жыли нашы добродушны предкове.

Были бурі, были непогоды, а Карпаты все зістали нашыма: все зістали быванём угроруського народа. Кедь Мадяры завоёвали днешню Мадярщїну, руськый народ і надале зістав у своїх Карпатах. Настали меджіособіці³ серед князїв арпадьского роду, – меджіособіці поминули ся, а наш народ зістав у Карпатах; – надышов татарський навал: Угорьско заникло, Бела IV. утік на юг із краю; но і Батый ізчез, Татары пропали, а Карпаты і ціла дїдовизна о жыла зась, а лем память „псоглавців“ зістала в ізцілівшїм⁴ руськім народі; перешли і Половці, і Печенїгы, Куманы, Туркы⁵ і далша дичїна, а мы усе жыеме, ай розмножуеме ся; а в XIV. сторочу збівшыв множество наше князь Корятовіч із своєв дружинов.

Правда, днесь є молжаво над нашыма малёваныма Карпатами: тискать нас нивіч, суть люде, што нас підозрївають, доконця переслїдують нас; но кождый правдолюбивый і ненапасный чоловік охотні признать, же народ, што єсть так привязанный ку свому краёви, котрый так любить свій простор, свою отцёвщїну, котрый сердечні ся прилаплять ку свому языку, вірі і обычаям; то народ мірный, послушный і робітный, а не хвальковитый, не крікльон, но котрый подля властных сил все усиловав ся і ся усилує выговити повинностям своїм, – достойный ліпшой долі. Кедь ся о тій істині вшыткы пересвідчать, тогды чей на нашы Карпаты знова засвітить сонце і розжене ся молга, яку подаєдны недоброжелателі загушуют над нашим небосклоном. О, тогды іщі малёванышыма будуть ся указовати нам нашы Карпаты; тогды воздух у них буде благовольнішый, джурчаня потічка веселіше, трілкованя соловея притяжливіше – і цілый жывот солодшый. Тогды то буде потіхов жыти у лоні Карпат.

Позначкы

1 вымолі – водов перемыты польны драгы

2 горе – нещастя

3 меджіособіці – незгоды і войны меджі князївскыма родами у середнёвічу

4 ізцілівшый – якый ся выгоїв і уцілив по войновій добі

5 Половці, Печенїгы, Куманы – степны народы, котры ся к нам пересували з выходу істина – правда

(Ін: Штефан Сухый: *Русиньска література про 3. класу середніх школ із навчанём русиньского языка, 2004, Пряшів: Русин і Народны новинкы, ISBN 978-80-88769-56-6, с. 75-76*)

Меланія Германова

Смутне і веселе

Із родного дому

Велё мі, превелё
в памняти зістало,
Жебы ся то нігда
не повитрачало.

Знайте о тім, діти,
внуци, правнучата:
Што з родного дому –
то памнятка свята.

Із родного дому
міла памняточка
веде нас жывотом,
світить як звіздочка,

Ці лем звiзды ясны?
А де сонечкова сила?
Веде нас жывотом,
бы сьме не зблудили!

А жыво́т – кривулі,
было і до плачу.
Слызы погоіли,
і драгу колячу.

Мамка притулила,
та ся розъяснило,
Нянько як погласкав
сонце засвітило.

Што з родного дому,
є памятка свята.
Поблагословена
од ныні до віка.

Не буде кончіна
споминаня того,
Бо то найкрасша часть
жывота моёго.

Із родного дому,
де-м ся народила,
де ем першы крокы
по землі зробила,

Де ем перше слово
„мама“ выповіла,
то не мож забыти,
То все моя сила.

Чіі сьме діти

Повідж, Земелько, чіі сьме
діти?
Хто нам, сиротам, порадить?
Хто нас притулить в тім
тяжкім світі?
Хто нас безрадних не
зрадить?

Повідж, Земелько, кiлькo маш
дітей?
Ты, грудо чорна, признай ся,
Ці ті, Земліце, мож вірити?
Повідж нам, дітём – не тай ся.

Повім вам, повім, чіі сьте діти
І де ваш корінь – слухайте:
Таких діточок ніт в цілім світі.
Вы сьте Русины – то знайте!

Вы сьте Русины з віків
вічістых,
Міцный ваш корінь, глубокий.
Нелем вітцёвский, ай
прадідівский,
Мір вам, діточки і спокій.

Тримайте ся свого, діти!

Трим ся, сыну, на тім світі
Вітцёвского дому,
А не дай ся одгварити,
Вести ся нікому.

Запамнятай, дівче, міцно
На мамины рады –
Не забудь на своє гніздо –
Не допусьт ся зрады.

Памятайте твердо, діти,
З якого сьте роду –

Легко буде посмотрити
Вам до оч народу.

Молитвочка

Ангелику – мій стражнику,
Стій при мі до рана,
Так, як каждую тоту нічку
Сторожить ня мама.

Ангелику-ангеле,
Ці то ся мі снило?
Штось до мене у постели
Таке прогварило:

Із ангелом-архангелом
Будеш вночі спати,
Материньске родне слово
буде охраняти.

Красна тота молитвочка,
Мать силу велику,
Молить ся зо мнов мамочка
На роднім языку.

*(Меланія Германова: **Смутне
і веселе**, Пряшiв: Академія
русиньской културы в СР, 2020,
ISBN 978-80-89798-20-9)*

Мілан Гай

Правдива выповідь

Русинам

Співам співаночки
Русинам до світа,
жебы они жыли
на могоя літа.

Няй не буде ганьбов
русиньскы співати,
так як вас учіла
ваша родна мати.

Няй співанка летить
з горы на долину,

і тішить Русинів
як єдну родину.

Прошто наші предкы
мусили вмерати?
Жебы мы в покою
могли наживати.

Зрада то велика
у сердці кожного,
хто своє охабить
тримле ся другого.

Прийде списованя
на тото думайте,
русиньску народность
собі задавайте.

Коло списованя
бы сьте так думали,
з русиньской родини
боком не зістали.

Бо на світі добра
є каждая родина,
котра виховала
вірного Русина.

Покушіня

Коли прийде у животі
таке покушіня,
хто ты, одкады походиш,
де твоє коріня?

Не ганьб ся признати
з котрого ты села,
де тя твоя родна мамка
на тот світ привела.

Гордо повідж, же походиш
з русиньского роду,
і николи ся не зречеш
своєго поводу.

Село родне, то про тебе
наймілше в животі,
не забудь ту приходити,
тримай ся в чесноті!

Ріка Лаборець

Коли вийдеш меджі Верьхы
на берег високий,
увидиш Лаборець – воду,
який він глубокий.
У Чертіжняньскім хотарі
з-під землі вытікать,
а по "дразі,, до далека
вшыткы воды зберать.

А в Гуменнім уж є з нєго
дость велика плоха,
бо зліва до нєго тече
щї вода Ціроха.

При Стретаваці коло Воян
смерує до Угу,
котрый тече з України
з северу до югу.

Над електрарнєв Вояны
воды згромаждює
бо цілый великий завод
із нєв засобує.

Латоріцію стрітить тиху
барз лінивий ей „крюк,,
і ведно течуть корытом
уж як ріка Бодрог.

Суків родный

Суків родный –
моє село
было ту добрі,
весело,
там я узрїв
світло світа
пережыв
молоды літа.
Ой прекрасны
Были, Боже,
літа молоденькы,
кедь мы дома
выростали,
як діти маленькы.
Мамка з няньком
што лем могли,

зо світа бы дали
лем, жебы мы
як діточкы,
біды не зазнали.
Хоць не было
дома з чого,
їдла наварити
то пішли і
до сусідів
дашто пожычіти.
Співав я там
співаночкы,
то моя пасія
співала їх
мамка моя
тай співам їх
і я.

Научїв я
діти мої
співанкы
співати,
Суків, моє
родне село,
з нима
прославляти.

Домовина

Зацвила у полю
червена калина,
привітала мене
родна домовина.

Родна домовина
то луку і поля,
родина і близкы
нянько, мамка моя.

Бо жыю далеко
од родного дому,
не є мі там легко
не жычу никому.

Родина

Што значить родина
про нас про каждого?
То твоє коріня,
ты виросташ з нєго!

Што значить родина?
Радость ті ей мати
то близкы з родини
то нянько і мати.

Што значить родина?
То сестры і братя,
близкы із родини
вірны камаратя.

Што значить родина
про тебе Русине?
Твій язык – звичаї,
хрань, ний не загине!

Родна долина

Приходжам до дому
на родну долину,
жебы ем навщівив
близкых і родину.

Ту ня тягать моя
родна домовина,
де жыли родічі
близкы і родина.

Ту і мої знамы
лежать на цінтерю,
прийду, оддам чести
нянькови, матери.

Зайду коло гробів
на їх родну груду,
в сердцю і у мысли
ведно з нима буду.

*(З приправлєваної книжки
Правдива вьтовідь.)*

Юрко Харитун

Наш край – наш рай

Мамкина співанка

Як добрі мені
коли падать доджік

Нихто не збачить, же плачу
Рукавами утерам очі
сорочка высьхне на плоті
Два дні
два місяці
і роки два
коли мати до вічності
одышла
Утерам і тварь
же плачу, нихто не знає
коли співанку мамкы
на гусельках граю

Наш ерб

Такым як вы

Мы не „гілкы“ чогось
мы не „гілкы“ когось
мы тверды
як наших бучків конарі
Чути і їх скрипіня
але не жалі
лем співы Русинів
Із вас не буде нігда страх
коли карпатський медвідь
коло нас

Будуть такы?

Пришов час
розвязати сердця дзвонів
і бити на поплах
Бо прийде час
і буде нескоро
як хтось запре перед нами
Духновічів букварь
Якы будуть наши школы
і духовны отці
Якы родічі і діточкы такы
такы і мы Русины

Стріча родаків

Не маю страх
но трясу ся
як струны на гуслях
Над преградов
на стрічі родаків
коли чую бісїду нашу

молитвы наши
і співы наших Русинів
Выберам гуслі
хочу заграти
хочу співати і я
Тогда як на крылах
літать душа моя

Вітрику, заграй!

Очами слухай
сердцём позерай
Я колись з дїдом
сиджу під Бескїдом
Перед нами
наша долина
наш рай
наш край
Теперь я сам
Вітрику
нашу співанку мені заграй
яку співали мы там не раз
і пили воду як коняк

Моя адреса нова

Юрко ХАРИТУН
Місто ГРУН
Країна РУСИНІЯ
Лем орієнтачне чїсло не маю
Напиште пять нул
Ту мене каждый добрі знає
Чує де гуселькы грають і без
струн

Ехо

Із Полонин
до наших долин
Озывают ся ехом
слова Духновіча
Я Р-у-с-и-н...
Тополя
колыска ёго была
До церьковці святой
ходжу помолити ся і я
Де потїху найду
де тішити ся сердце
і душа моя

Я тому вірю!

Хто забув дорогу до села
забув на поріг де сидів
забув на слово
материнське
забув на співи Русинів
З А Б Л У Д И В
Де найти свою дорогу
де найти сліди
по яких іти і не блудити?
Я РУСИН БЫВ...
Слова будителя
цітати ёго прочитати
і будеш знати хто ты

Часто роздумую...

Часто роздумую
чом наш хотарь такый
горбатый
як тісто што в корытку кысне
берегы, верьхы,
долины, ямы
З душов мягков у середині
як свіжый хліб
пахне руками мамы
Наш хотарь
вінець невісты
прекрасной дамы
Ріка солодкый ротик

студники – очі
луку мягоньке клоча
Таку красу
аж жаль мені
до стишків толочу

(Юрко Харитун: Наш край – наш рай, Пряшів: Академія русиньской културы в СР, 2020, ISBN 978-80-89798-24-7)

Петро Кузмяк

Співай, жаворонку...

Співай, жаворонку, весело по полю,
Бо уж Русинови слобода на волю;
І мі єсть по волі, кедь ня ніч не болить,
Кедь слободні ходжу по шырокім полю.
Теперь мої руки на роботу стачать,
Кедь їх уж урбарьскы мозолі не траплять.
Уж теперь частіше навщівлю родину,
Бо ня не выжене гайдук на панщину.
Уж свою народность можу підперати,
А передтым панам требало давати;
Теперь Русинови на ліпшый час світло,
Дай, Боже, бы му вно навсе так то квітло!
Теперь уж і Русин є рівный Німцёви,
Рівный в каждім праві, як є брат братови.
Співай, жаворонку, весело на полю,
Бо уж Русинови слобода на волю.

(Ін: Штефан Сухый: Русиньска література про 3. класу середніх школ із навчанём русиньского языка, Пряшів: Русиньска оброда, 2004, ISBN 978-80-88769-56-6, с. 92-93)

Штефан Смолей

Кому дяковати?

Кому маме за то вшиткы дяковати,
Же русиньсков речов можеме читати.
Же русиньсков речов ведно говориме,
Співанкы співаме, Богу ся молиме.

Не тым філософам, што не знають одкы суть,
Што їм не міла їх властна материньска грудь.
Не тым, што за пінязі і про свою славу
Зрадили свою реч, свою властну маму.

Подякуйме обычайным людём в селі,
Што серьпом в полю зерно косили.
Мотыков бандуркы копали,
Своїх дітей в полёвых колысках колысали.

Тым, што млинцёвый хліб їли,
А за ним чісту воду із Бескіда пили.
Тым, што бідный живот в наших селах жыли,
Но родну бісїду про потомків сохранили.

Подякуйме вшиткым, котры в новім світі
Хранять нашу реч і про нашы діти.
Котры велё труду про то жертвовали,
Наш русиньскый язык – кодифіковали.

І ТАКЕ СЯ СТАВАТЬ

Пришла ем по першый раз до амбуланції ортопеда, бо ем мала якусь проблеми із хырбтіцёв. Уже у чекарни ем ся дізнала, же молодой ортопед є РУСИН із Рунины, Сниньского окресу. А мені, як твердій Русинці і особи, котра з Русином не докаже бісідовати по словеньскы, не дало покоя і вирішыла ем, же буду із доктором бісідовати по русиньскы.

Правдаже, на самый перед, як ем вошла до амбуланції, попросила ем го о пребачіня з тым, же ем ся дізнала, же є НАШ чоловік, а же з ним не буду бісідовати по словеньскы.

Доктор ся куценько заразив, попозерав на мене і так, як кебы дакус зо злостёв мі по словеньскы поставив вопрос: „*Аку́ váš? Їо за váš...?*“

Кус ем дістала страх, але перемогла ем ся і гварю му: „*Но, чула ем, же съте НАШ чоловік – РУСИН, котрый походить із Рунины а я ем русиньска активістка, родачка з бывшего Руського. Із НАШЫМ чоловіком не докажу бісідовати по словеньскы... Одпустьте мі, прошу!*“

Выбрала ем із ташкы русиньскый календарик на рік 2011 з фотографіёв Марії Мачошковой і подала ем му го зо словами: „*Приймийте од мене на памятку холем тот малый календарик.*“

Доктор попозерав на фотографію нашої співачкы і гварить іщі фурт по словеньскы: „*A toto je kto na fotografii?*“

„*Ёй, гварю. Тото є наша найзнаміша русиньска співачка, знама і за границёв Словеньска, Марія Мачошкова.*“

„*Нерознат*“, гварить мі.

Обертав календарик у руках, обертав. Позерав

раз на мене, раз на монитор почітача, до котрого вложыв діскету із снимками моёй хырбтіці, а я в тім моменті не знала, хто із нас двоих ся чув трапніше – ці я, зато, же ем ся за своє русиньске не ганьбила, або доктор, котрый ся ку своему родному якось тяжко признавав..?

Минутку было меджі нами тихо і нараз, як кебы выстрікне фонтана, молоденькый ортопед мі красным русиньскым языком зачав высвітлєвати, што мам робити і як ся мам о себе старати. Словом, предсі лем ся указав, як НАШ МІЛЫЙ, ЩІРЫЙ І ДОБРЫЙ ЧОЛОВІК-РУСИН.

Дорогы наши русиньскы молоды люде, не дусьте в собі і не ганьбийте ся за своє русиньске походжіня! У своїх робочіх просторах, фірмах, амбуланціях, школах і інде, із своіма людми бісідуйте своїм родным материньскым языком!!! Жебы съме своє русиньске богатство, історію і культуру захранили про далшы генерації, не стачіть нам по русиньскы лем співати, але треба меджі собов і по русиньскы бісідовати, главно, кебы за вами прийдуть і пригваряють ся ку вам своїм красным русиньскым языком наши старенькы матери, нянькове, бабки і дідове! Не бісідуйте з нима по словеньскы і не нутьте їх своіма способами, жебы в бісіді з вами ламали і комолили свій красний родный язык!!!

Здрой: Народны новинкы ч. 3/2011.

Статю публікуєме зато, бо є все актуална і добрі собі ю прочітати перед списованём людей у 2021 році.

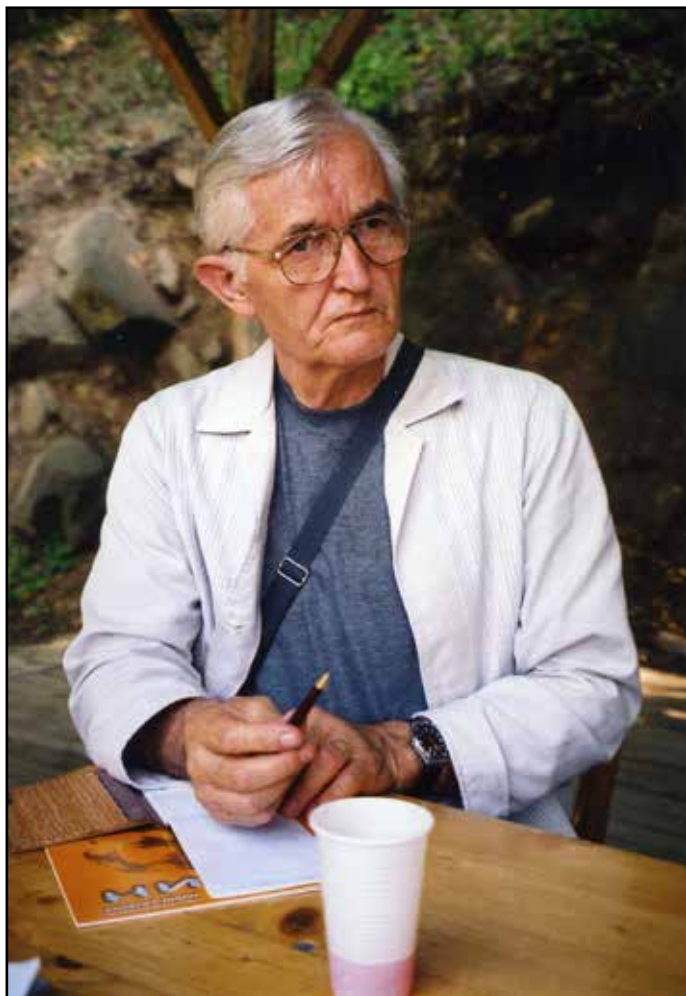

Порадкыня президенткы Словацькой републікы за Русинів Анна ПЛІШКОВА:

„Мілы Русины, будьте горды, же съте Русины і ваш материньскый язык є русиньскый, але укажете то і при списованю людей.“

80 років од народжіня русиньского лінгвісты і педагога Юліана Рамача

Юліан Рамач (Юлиян Рамач, Julijan Ramač) нар. ся 12. 12. 1940 у Руськім Керестурі, в тогдышній Югославії, тепер на території Сербії. Він є лінгвістом і високошкольським педагогом меджі войводиньськима Русинами.

По скончіню гімназії у Новім Саді (1959) учів виходно- і западнославянськы языки на Белеградській універзіті (1959 – 1963). Ёго магістерська дізертрація (1981) ся стала основов учебника „*Руска лексика*“ (1983). Быв першым сполупрацовником програму штудій языка войводиньських Русинів на універзіті в Новім Саді, пізніше учів на новозаложеній кафедрі русиньского языка і літературы (Др. філософії, 1988; професор, 1999).

Ю. Рамач є одборником із лексікології, лексікографії, синтаксу, штілістікы і історії языка войводиньських Русинів. Із работ на даны темы треба спомянути „*Применовніцки конструкції у руским литературним языку*“ (1998). Є

автором дакількох першых работ із лексікографії того языка: фразеологічного сербско-хорватсько-русиньского словника (у сполуавторстві, 1987), словника шпеціфічної лексікы творів Гавриіла Костельника (1991). Є главным редактором фундаменталного двойтомного сербско-русиньского словника (1995 – 1997). Тыж зоставителём серії русиньских учебників, в тім чіслі „*Читанкы*“ про I., II., III. класы гімназії (у сполуавторстві, 1971 – 1973), учебника з русиньского языка і культуры речі (у сполуавторстві, 1987), практичного приручника із штілістікы тексту (1996) і учебника про штири роки гімназії „*Грамматика руского языка*“ (2002).

Ю. Рамач є тыж перекладателём умелецькой літературы, главно з російского языка (Пушкін, Єршов) до языка войводиньських Русинів. Ю. Рамач ся став тыж визначным верейным діятелём і охранцём русиньской народной орієнтації. У роках 2002 – 2004 був председом Руськой маткы, членом Світової рады Русинів Світового конгресу Русинів і був zvolenый главов новоствореной Русиньской народной рады (Национальні совет Руснацох) у Войводині.

Литература: Юлиян Надь, „Нашо нашлідніки буду выучовац руски язык“, *Шветлосц*, XXVI, 1 (Нови Сад, 1988), с. 105-111; В. Фейса, „Награда „Искри култури“ за Словнік: интервью зоз професором Юлияном Рамачом“, *Шветлосц*, XXXVI, 1-2 (Нови Сад, 1998), с. 55-62.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 627, переклад з українського языка і фотографія: А. З.

SME RUSÍNI

... nezabudni

www.sme-rusini.sk

Методічны інструкції к закону ч. 184/1999

З. з. о вжываню языків народностных меншын

у формулаціях пізнішых приписів (4)

Уряд влады Словацкэй републікі (дале лем „уряд влады“) подля § 7а абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. о вжываню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів (дале лем „закон ч. 184/1999 З. з.“) в сполупраці з одборнов комісією на апликацію закона о языках народностных меншын выдає слідуячі методічны інструкції к закону ч. 184/1999 З. з. о вжываню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів (дале лем „методічны інструкції“):

Ст. XV

Общо обовязны правны приписы в языку народностной меншыны

В згоді з першым речінём § 4 абз. 8 закона ч. 184/1999 З. з. в селі/місті, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., орган верейной справы в рамках своёй компетенції забезпечує на выжаданя інформації о общо обовязных правных приписах попри штатнім языку і в языку народностной меншыны. Дане установліня одказує на закон о штатнім языку, котрый в § 3 абз. 2 буква а) становлює, же в штатнім языку ся выдають законы, наряджіня влады і другы общо обовязны правны приписы враховано приписів органів територіальной самосправы, рішіня і іншы верейны документа; тым ся не порушує право на вжываня языків народностных меншын і вжываня чуждих языків подля закона ч. 184/1999 З. з. і школьскогo закона.

Форма пожаданя інформацій о общо обовязных правных приписах в языку народностной меншыны може быти устна або писомна. Таксамо одповідь на таке пожаданя може быти устна або писомна в залежности од конкретной жадошти обчана СР. Інформацієв може быти выданя самого тексту общо обовязного правного припису або обясніня поступу в рамках общо обовязного правного припису.

В згоді з другим речінём § 4 абз. 8 закона ч. 184/1999 З. з. село/місто, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., може выдавати общо обовязны наряджіня в рамках своёй компетенції попри формулації в штатнім языку і в языку народностной меншыны; в такім припадї першоряда є формулація в штатнім языку.

Ст. XVI

Містный референдум о зміні означіня села/міста

В згоді з § 4а абз. 1 і 2 закона ч. 184/1999 З. з. може село/місто, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., формов голосованя своіх жытелів вирішыти о зміні означіня села/міста в языку народностной меншыны уведжених в наряджіню влады СР. К містному референдуму о зміні означіня села/міста ся односить § 11а абз. 1 буква д) закона о зряджіню села/міста, подля котрого заступительство села/міста выголосить містный референдум, кедь иде о змїну означіня села/міста. Точніше о містнім референдумі о зміні означіня села/міста попозерай ст. IV пункт 19 і 20 тых методічных інструкцій.

Ст. XVII

Вжываня языка народностной меншыны перед судами і в інших сферах

В згоді з § 5 абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. право вжывати язык народностной меншыны в судных процесах і в інших сферах регулюють і окремы законы. Уведжене установліня в одказі на тоты окремы законы уводить наприклад Рамковий договор на охрану народностных меншын (ознамліня Міністерства заграничных діл СР ч. 160/1998 З. з.), Европска харта регіональных або меншыновых языків (ознамліня Міністерства загарнічных діл СР ч. 588/2001 З. з.), § 18 Обчаньского судного порядку⁴³, § 2 Трестного порядку, § 5 абз. 1 буква е) закона ч. 308/1991 Зб. о слободі віросповіданя і статусі церквей і набоженьских общін, § 23 закона ч. 38/1993 З. з. о організації Уставного суду СР, о процесі перед ним і о статусі ёго судців, § 2 абз. 1 закона ч. 300/1993 З. з. о мені і призвіску у формулації закона ч. 13/2006 З. з., § 16 і § 19 абз. 3 і 4 закона ч. 154/1994 З. з. о матриках у формулації пізнішых приписів, § 2 абз. 8 закона ч. 212/1997 З. з. о повинных екземплярах періодічных публикацій, неперіодічных публикацій і копій аудіовізуальных творів, § 6 абз. 5 закона ч. 211/2000 З. з. о слободнім приступі к інформаціям і о зміні і доповніню дакотрых законів (закон о слободі інформацій), § 5 абз. 1 буква г) закона ч. 532/2010 З. з. о Радію і телевізії Словакії і о зміні і доповніню дакотрых законів.

У звязи з вжыванём языка народностной меншыны перед судами є важне підкреслити, же закон ч. 99/1963 Зб. Обчаньский судный порядок был зрушений законом ч. 160/2015 З. з. Цівільный споровый порядок. Новый цівільный споровый порядок в § 155 абз. 1 і 2 установлює, же каждый має право вести процес перед судом в материньскім языку або в языку, котрому розумить. Суд є повинный участником забезпечити еднакы можности апликації їх прав. Призераючі на характер і став діла, суд прикліче тлумачника. Наклады звязаны з тым, же участник веде процес в материньскім языку або в языку котрому розумить, заплатити штат.

Ст. XVIII

Сфера передшкольскогo виховы, основных школ, середніх школ і культуры

В згоді з § 5 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з. ся установліня § 2 абз. 1⁴⁴ не односить на сферу передшкольскогo виховы, основных школ, середніх школ і культуры. Вжываня языка народностной меншыны в тых сферах регулюють окремы законы. Уведжене установліня в одказі на тоты окремы за-

⁴³ Закон ч. 99/1963 Зб. Обчаньский судный порядок был зрушений законом ч. 160/2015 З. з. Цівільный споровый порядок.

⁴⁴ Кедь жытелі СР, котры суть особами, яки належать ід народностній меншынї і маюць в данім селі/місті стале бываня, творять подля двох по собі наслідуячих списованях жытелів у селі/місті найменше 15 % жытелів, маюць право в тім селі/місті вжывати в уряднім контактї язык народностной меншыны.

коны уводить наприклад закон ч. 596/2003 З. з. о штатній справі в школстві і школьській самосправі і о зміні і доповніню дакотрых законів у формулації пізніших приписів і школьський закон.

Ст. XIX

Здравотництво і соціална сфера

В згоді з § 5 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з. обчан СР, котрый є особов яка належить ід народностній меншыні, може в комунікації з персоналом здравотницьких інштитуцій і інштитуцій соціалных служб або інштитуцій соціалноправной охрани дітей і соціалной курателы в селі/місті, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., вживати язык народностной меншыны. Здравотницька інштитуція або інштитуція соціалных служб або інштитуція соціалноправной охрани дітей і соціалной курателы подля попереднёго речіня доволить вживаня языка народностной меншыны подля того закона і окремых законів, кедь то условия даной інштитуції доволюють.

Вживаня языків у сфері забезпечованя здравотной старостливости і соціалной старостливости регулує і § 8 абз. 4 закона о штатнім языку, в котрім ся уводить, же агенда здравотницьких інштитуцій і інштитуцій соціалных служб ся веде в штатнім языку. Комуникація персоналу таких інштитуцій з паціентами або кліентами, ся звичайно веде в штатнім языку; кедь іде о паціента або кліента, котрого материнський язык є іншый як штатній язык, комуникація ся може вести в языку, в котрім ся мож з паціентом або кліентом добісідовати. Членове персоналу не суть повинны знати чужій язык ани язык народностной меншыны. Паціент або кліент, котрый є особов, яка належить ід народностній меншыні, може в таких інштитуціях в селах/містах, котры ся находять в наряджіню ч. 221/1999 З. з., вживати в комунікації з персоналом свій материнський язык.

В припаді інформованой згоды перед реалізаціев стерілізації особы подля § 40 абз. 6 буквы а) і б) закона ч. 576/2004 З. з. о здравотній старостливости, службах повязаных зо забезпечінём здравотной старостливости і о зміні і доповніню дакотрых законів Міністерство здравотництва СР становить общо обовязным правовим приписом подробности о поучіню, котре ся реалізує перед самым актом підпису інформованой згоды перед реалізаціев стерілізації особы, і взоры інформованой згоды в штатнім языку і в языках народностных меншын. В згоді з уведженим выдало Міністерство здравотництва СР з платностев од 1. апріля 2014 выголошіня ч. 56/2014 З. з., котрым ся установлюють подробности о поучіню, котре ся реалізує перед самым актом підпису інформованой згоды перед реалізаціев стерілізації особы, в штатнім языку і в языку народностных меншын.

Ст. XX

Інформованя шырокой громады в языку народностной меншыны

Сферу інформованя шырокой громады в языку народностной меншыны подробно регулує § 5а закона ч. 184/1999 З. з. посередництвом:

- **містного рогласу або інших технічных апаратів:** в згоді з § 5а абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. інформації ад-

ресованы шырокой громаді посередництвом містного рогласу або посередництвом інших технічных апаратів ся в селі/місті, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., можуть публіковати попри штатнім языку і в языку народностной меншыны. Подля § 5 абз. 4 закона о штатнім языку тоты інформації мож публіковати і в іншій языку по їх опублікованю в штатнім языку. То значить, же тоты інформації ся опублікує все найперше в штатнім языку а потім може быти опублікована і в языку народностной меншыны;

- **публікованя важных інформацій уведжених на урядній таблі, вебвий сторінці і в періодічній пресі села/міста:**

подля § 5а абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з. село/місто, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., публікує важны інформації уведжених на урядній таблі села/міста, на вебвий сторінці села/міста і в періодічній пресі⁴⁵, попри штатнім языку і в языку народностной меншыны, а то такы:

- а) інформації о зложіню і компетенціях самосправных органів села/міста;
- б) перегляд правовых норм, наряджінь, інштрукцій, выясняючых позіцій, подля котрых село/місто робить і вирішує або котры регулуют права і повинности фізичных особ і юридичных особ в одношіню к селу/місту;
- в) місто, час і способ, яким мож здобывати інформації, і інформації о тім, де можуть фізичны або юридичны особы подати жадость, пропозицію, імпульз, скаргу або інше поданя;
- г) поступ, котрый мусить село/місто дотримовати при выбавлєваню вшыткых жадостей, пропозицій і інших подань, враховано термінів, котры треба дотримати;
- д) таріфы справных полатків⁴⁶, котры село/місто выберать за урядны акты і операції урядных органів, і таріфы полатків за приступ к інформаціям;
- е) інформації о господаріню з верейныма фінанціями і о нарабляню з маетком села/міста;

- **обчасны друкованы матеріалы в языку народностной меншыны адресованы шырокой громаді:**

подля § 5а абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з. обчасны друкованы матеріалы адресованы шырокой громаді на культурны цілі, каталоги галерій, музеїв, бібліотек, програмы кін, театрів, концертів і інших культурных подій ся в селі/місті, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., можуть выдавати в языку меншыны, причім основны інформації мусять быти уведжени і в штатнім языку. В згоді з тым установлінём ся під основныма інформаціями розумлять інформації о назві акції, о часі і місці реалізації акції і основны інформації о обсягу акції. Тоты інформації мусять быти уведжени і в штатнім языку, причім ся не становлює, в яким розсягу має быти уведжений текст в штатнім языку і який великий має быти шріфт тексту в штатнім языку ці в языку народностной меншыны.

Ст. XXI

Розшырєваня і приїманя інформацій посередництвом высыланя телевизії і радія в языку народностной меншыны

В згоді з § 5б закона ч. 184/1999 З. з. жытелі СР, котры суть особами, яки належать ід народностній меншыні, мають

⁴⁵ § 2 абз. 1 закона ч. 167/2008 З. з. о періодічній пресі і агентурных інформаціях і о зміні і доповніню дакотрых законів (пресовый закон).

⁴⁶ Закон Народной рады Словацькой републіки ч. 145/1995 З. з. о справных полатках у формулаціях пізніших приписів.

право розширєвати і приїмати інформації в языку народностной меншыны посередництвом Радія і телевізії Словакії. Регіоналне і локалне высиланя телевізії або радія в языках народностных меншын ся реалізує за умовій регулованых окремыма законами⁴⁷.

Главны актївіты Радія і телевізії Словакії в сферї высиланя в языках народностных меншын подля § 5 абз. 1 буквы б) і г) закона ч. 532/2010 З. з. о Радію і телевізії Словакії і о зміні і доповнію дакотрых законів суть:

- высиланя найменше чотырєх розгласовых програмовых служб, з котрых една є назначена на высиланя з погляду обсягу і регіонів выважєных програмів в языках народностных меншын і етнічных груп жыючіх на теріторії СР; кедь Радію і телевізію Словакії высилать веце як штири розгласовы програмовы службы, ходем штири з них ся реалізують формов цілоплошного высиланя, а кедь высилать лем штири розгласовы програмовы службы, ходем три з них ся реалізують формов цілоплошного высиланя;
- высиланя з погляду обсягу і регіонів выважєных програмів в языках народностных меншын і етнічных груп жыючіх на теріторії СР в часовім розсягу одповідаючім народностному і етнічному зложію жытельства СР; на забезпечіня выробы і высиланя програмів про народностны меншыны і етнічны группы створює Радію і телевізію Словакії окремы організачны структуры Словацького радія і Словацькой телевізії.

Ст. XXII

Створєваня умовій на жываня языка народностной меншыны

В згодї з § 7 абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. орган верейной справы і єго замєстнанці суть повинны жывати в уряднім контактї штатній язык а за умовій становленых даным законом і окремыма законами жывають і язык народностной меншыны. Орган верейной справы і єго замєстнанці не суть повинны знати язык народностной меншыны.

У звязи з тым треба увести, же подля § 38 абз. 1 буквы е) закона ч. 55/2017 З. з. о штатній службі і о зміні і доповнію дакотрых законів (далє лем „закон о штатній службі“) єдним з умовій прїятя до штатной службы є знати штатній язык. Установліня § 38 абз. 2 буквы б) і ц) цїтованого закона становлює, же далшыма умовіями на прїятя до штатной службы є тьж знати чужій язык, кедь собі то выжадує службный уряд, респ. сповніня далшых пожадавок становленых окремым приписом або становленых службным урядом потребных на компетентну реалізацію штатной службы подля крітерієв кладжєных на місце работы в штатній службі. Подля § 4 абз. 2, выголошіня уряду ч. 126/2017 З. з., котрым ся становлюють подробности о едукації штатных замєстнанців, котрый дефінує тїпы компетєнчнїй едукації, є языкова компетєнчна едукація замїряна на утримованя і зліпшованя уровни знаня а) штатного языка і б) чужого языка главно про группу штатных замєстнанців, котрым знаня чужого языка выплывать з опису місця работы в штатній службі або *языка народностной меншыны про группу штатных замєстнанців реалізуючіх штатну службу в*

селах/містах дефінованых в наряджіню ч. 221/1999 З. з.

Подля абз. 2 увєдженого параграфу орган верейной справы в селї/містї, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., є повинный створити умовїї на жываня языка народностной меншыны подля того закона і окремых законів. Тото установліня є тісно повязанє з далшыма установлінями того закона, главно з третїм речїнєм установліня § 2 абз. 3, подля котрого орган верейной справы створить умовїї на аплїкацію права подля першого речїня установліня адекватным способом, причїм собі може становити часовий простор на выбавлєваня дїл в языку народностной меншыны.

Замєстнаваня одборных замєстнанців, які знають язык народностной меншыны, не є єдиним способом забезпечіня жываня языка народностной меншыны в комунації з компетєнтным органом верейной справы. Покры орган верейной справы з обєктивных прїчїн не може замєстнати одборных замєстнанців, які знають конкретный язык народностной меншыны, орган верейной справы забезпечить можность жываня языка народностной меншыны іншым способом. Выгодов замєстнанця є знаня языка народностной меншын. Подробніше попозерай часть VIII. пункт 2 тых методічных інструкцій.

В згодї з § 1 абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з., кедь комунація проходить в языку народностной меншыны, замєстнанці органу верейной справы мають жывати в комунації з обчанами СР, котры належать ід народностній меншыні, кодїфіковану або штандардїзовану форму конкретного языка народностной меншыны⁴⁸. Жываючі одборну термінологію в языку народностной меншыны, ся рекомєндує выходити з одборных термінологічных словників, котры суть опублікованы на вебівім порталї уповномочєного влады СР про народностны меншыны⁴⁹.

Ст. XXIII

Жываня языка народностной меншыны в службнім контактї сельской/міської поліції

В згодї з § 7 абз. 3 закона ч. 184/1999 З. з. в селї/містї, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з., ся може в сельській/міській поліції жывати в службнім контактї окремого штатного языка і язык народностной меншыны, кедь з тым притомны суть згодні. Подробніше о службнім контактї попозерай ст. IV пункт 25 тых методічных інструкцій.

Ст. XXIV

Жываня языка народностной меншыны в комунації з озброєными силами СР, озброєными безпєчностными зборами, іншыма озброєными зборами, Гасічским і захранным збором і сельсков/міської поліції

В згодї з § 7 абз. 4 закона ч. 184/1999 З. з. кедь членове озброєных сил СР, озброєных безпєчностных зборів, іншых озброєных зборів, Гасічского і захранныго збору і сельской/міської поліції знають язык народностной меншыны, в селї котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з. можуть жывати язык народностной меншыны в комунації з обчанами СР, котры належать ід народностній меншыні. Подробніше о озброєных силах СР, озброєных безпєчност-

47 Наприклад закон ч. 532/2010 З. з. о Радію і телевізії Словакії і о зміні і доповнію дакотрых законів, закон ч. 220/2007 З. з. о дїгїталнім высиланю програмовых служб і передаваню іншых обсяговых служб посередництвом дїгїталной трансляції і о зміні і доповнію дакотрых законів (закон о дїгїталнім высиланю) у формулації пізнішых приписів.

48 Подробніше під терміном кодїфікованый і штандардїзованный язык побзерай в ст. IV пункт 4 і 5 даного методічного усмерніня.

49 <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/odborne-terminologicke-slovniky-v-jazykoch-narodnostnych-mensin/>

ных зборах, інших озброєних зборах, Гасічскім і захраннім зборі і сельській/міській поліції попозерай ст. IV пункт 25 тых методічных інструкцій.

Ст. XXV

Компетенція Уряду влади СР в сфері вживання языків народностных меншын

Компетенція уряду влади⁵⁰ в сфері вживання языків народностных меншын є регулована в § 7а закона ч. 184/1999 З. з. В згоді з абз. 1 того параграфу уряд влади дає одборну і методічну поміч органам верейной справы і організачным частям безпечностных і захранних зборів при імплементации того закона. Уряд влади подля абз. 2 того параграфу предкладає владі СР раз за два роки справу о ставі вживання языків народностных меншын на території СР. К справі перед ей предложінем дасть свою позицію Рада влади про людьскы права, народностны меншыны і родову рівноправность⁵¹. З цілём пригатовлїня справы може подля абз. 3 того параграфу уряд влади выжадовати од органів верейной справы інформації і писомны материалы о вживаню языка народностных меншын у сфері їх компетенцій. Справа о ставі вживання языків народностных меншын на території СР за рік 2012, як і за період років 2013 – 2014 і 2015 – 2016 є в словацькім і англійцкім языку доступна на вебовій сторінці: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/jazyky-narodnostnych-mensin/>.

Ст. XXVI

Справны делікты

Подля § 7б абз. 1 закона ч. 184/1999 З. з. ся справного делікту у сфері вживання языків народностных меншын допустить орган верейной справы, котрый в селі/місті, котре ся находить в наряджіню ч. 221/1999 З. з.:

- а) не дасть можность обчанови СР, котрый є особов, яка належить ід народностній меншынї, комуніковати в устнім і писомнім контактї в языку народностной меншыны або го о такій можности не інформує (§ 2 абз. 3)⁵²;
- б) на пожадания обчана СР, котрый є особов, яка належить ід народностній меншынї, не выдасть рівнопис рішїня і родный лист, вінчалный лист або смертний лист і в языку народностной меншыны (§ 2 абз. 4 і 5)⁵³;
- в) не забезпечить своє означїня на будові, в якій ся находить

єго центр, і в языку народностной меншыны (§ 2 абз. 6)⁵⁴;

д) не дасть на пожадания урядный формуляр выданный в розсягу єго компетенцій і в языку народностной меншыны (§ 2 абз. 7)⁵⁵;

е) не забезпечить на території в своїй компетенції означїня села/міста в языку народностной меншыны в припадах становлєных в § 4 абз. 1⁵⁶;

ф) не забезпечить уведжіня інформації, написів і ознамлінь у своїй компетенції подля § 4 абз. 6 першого речїня⁵⁷;

г) не забезпечить на пожадания інформації о общо обовязных правных приписах і в языку народностной меншыны (§ 4 абз. 8)⁵⁸;

г) не дасть уряду влади інформації і писомны материалы подля § 7а абз. 3⁵⁹.

Подля § 7б абз. 2 закона ч. 184/1999 З. з. ся справного делікту в области вживання языків народностных меншын допустить юридїчна особа або фізїчна особа podnikатель, котра не уведе напис або ознамліня подля § 4 абз. 6 і в языку народностной меншыны, кедь іде о напис або ознамліня, яке обягує інформацію о огрожїню жывота, здоровья, мастку або безпечности обчанів СР.

В згоді з абз. 3 аж 5 даного параграфу справны делікты подля абзаців 1 і 2 посуджує уряд влади, причім кедь уряд влади прийде на порушїня повинности, котре є справным деліктом подля абзаців 1 і 2 і ани по писомнім напомянутю не буде в становленім терміні проблем вирішєный, може уряд влади такый орган покутовати сумов од 50 до 2 500 євр. Процес покутованя регулує общїй припис о справнім процесї⁶⁰. При покутованю ся бере до увагы важность справного делікту, єго наслідкы, обставины, за котрых був зроблєный, час тырваня і повторєваня протиправного діяня. Покутовати мож до єдного рока од дня, коли ся уряд влади дізнав о справнім делікті, найпізніше але до двох років од дня, коли був зроблєный. Покуты скасованы на основі того закона суть прибытком до штатного розрахунку.

Переклад зо словацького языка:

*Мгр. Михала ГОЛУБКОВА, Мгр. Петро МЕДВІДЬ,
Мгр. Зденка ЦІТЯКОВА, ПгД,
графїчна управа: А. З.*

50 Подля ст. 5 абз. 2 буква е) пункт 4 Організачного порядку Уряду влади СР генералный таємник служобного уряду окрем іншого забезпечує выповнєваня задач подля закона ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын.

51 Подля ст. 23 абз. 2 буква е) Організачного порядку Уряду влади СР Канцеларія генералного таємника служобного уряду реалїзуючі свою роботу, главно выбавлює поданя подля закона о вживаню языків народностных меншын в сполупраці з Урядом уповномочєного влади Словацькой републікы про народностны меншыны.

52 Подля ст. 23 абз. 2 буква ф) Організачного порядку Уряду влади СР Канцеларія генералного таємника служобного уряду реалїзуючі свою роботу, забезпечує главно одборну і методічну поміч про органы верейной справы і організачны структуры безпечностных і захранних зборів при аплїкації закона о вживаню языків народностных меншын в сполупраці з Урядом уповномочєного влади Словацькой републікы про народностны меншыны.

53 Подля ст. 23 абз. 2 буква г) Організачного порядку Уряду влади СР Канцеларія генералного таємника служобного уряду реалїзуючі свою роботу, забезпечує главно выгатовлїня раз за два роки справы о ставі вживання языків народностных меншын на території СР в сполупраці з Урядом уповномочєного влади Словацькой републікы про народностны меншыны і ей предложїня на засїдана влади посередництвом ведучого уряду влади.

54 Рада влади СР про людьскы права, народностны меншыны і родову рівноправность є подля § 2 абз. 3 закона ч. 575/2001 З. з. о організації діяльства влади і організації центральной штатной справы єдным із стальных порадных органів влади СР.

55 Подробніше попозерай статью VIII. пункт 1 аж 3 тых методічных інструкцій.

56 Подробніше попозерай статью VIII. пункт 4 аж 5 тых методічных інструкцій.

57 Подробніше попозерай статью XI. пункт 1 тых методічных інструкцій.

58 Подробніше попозерай статью XII. тых методічных інструкцій.

59 Подробніше попозерай статью XIII. тых методічных інструкцій.

60 Закон ч. 71/1967 Зб. о справнім процесї (справный порядок) у формулації пізнішых приписів.

АЛЕКСАНДЕР ПАВЛОВІЧ – БОЇВНИК ЗА ДУХОВНУ ІДЕНТИЧНОСТЬ КАРПАТЬСЬКИХ РУСИНІВ

(Ку 120-рочу од смерти „маковіцького соловея“, умер 25. 12. 1900)

Abstract

The article deals with the essence of spiritual identity of Carpathian Rusins and talks about the struggle of Alexander Pavlovich, a Rusin national movement representative, for its preservation. It points out to what Pavlovich, as a Rusin nationalist, advocated for in Church life, but also what he disagreed with, in spite of losing certain personal privileges. The article analyzes his view towards intellectuals, and also speaks about the issues that plagued the nation, and steers the reader's attention towards preserving azbuka, as well. The article also deals with his personal life, in social, political, and Church context.

„Кедь хочеш скучотні прильнути к народу (=своім людём), можеш то зробити лем через Бога, котрый є Творцём і Господарём народа. Кедь не войдеш через тоту брану, потім будеш перескаковати ограду і прийдеш к народу як вовк, а не як пастырь – подля слова Хрїстового. Бо народ Божый є Божов нивов, Божым властництвом. Народ то знать, тым познанём і жыє а через тото познаня і оцінює приятеля і неприятеля,“¹ – тото суть слова великого сербского народовця і вызначного хрїстіаньского святого – св. Николая Веліміровича – єпископа жічского, котры подля мого наглядю в повности выстигують і нашого народного будителя Александра Павловича. Кедь ся будеме снажити посиленвати і скрашлєвати лем „народне тіло“, кедь лем тото будеме одівати до красного кроя наших старых традицій, кедь лем оно буде оздоблене вшиткым тым красным, што наша народна прошлость мала і кедь лем оно буде смотрити к будучім вызвам, без того, жебы сьме оживлєвали, пробуджали і старали ся ай о душу народа, може ся стати, же будеме лем при красній, выздобленій макеті. Но кедь оживиме, повзбудиме і зміцниме душу народа, жебы душа мала дяку жыти, потім легко за собов потягне і народне тіло. Найкрасшый Русин не є тот, котрый стоїть во вітрині музея, але тот, котрый дыхатъ, думатъ і жыє „покойный і богабойный во своїх Карпатах.“² А што было, є і буде душов каждого народа, а передусыткым нас Славян? Є то наша віра, котра Славян а главні нас – Карпаторусинів формовала; наш візантійско-славянський обряд, котрый тоту віру выдрєвав; старе славянське писмо і язык, котрым ся тота віра звітовала і записовала; календарь в котрім была надчасова віра споена з нашим поземским часом; іконографія; архітектура і много, много далшого, што ся в наших краях „под горами, под лісами“ заховало од час богабойных князів Растіслава, Владіміра, Лаборця, Корятівіча і других, аж до наших часів. А праві тото вшитко плекала і охранивала Церьков, котра была заедно наднародна і народна, котра учіла любити „всяке племя“ і язык, але при тім была „наша“ де:

*Бородаты попы наши
По русски дыхают,
знают русскы Отчешши
свой народ кохают.³*

Тота Церьков на розділ „од той на Западі“ свої діти охранивала, виховлєвала, кормила ай проливала за них свою кров. Не было в ній міста про інквізіцію ани одпущаня грїхів за пінязі, не было ту клеру, котрый бы ся заобышов без Божого народа, не было ту ани насилности над слободным рішінём священників ці ся женити або ні, не было ділемы, ці давати святе Причащєніє під „обоім“ способом, так як то встановив Хрїстос, або го огранічити лем про елітну ґрупу посвящєных. Праві наспак, і тот найбіднішый ту нашов свое богатство, найгрїшнішый свое одпущєня без пінязей, найпростішый найвекшу ученость а найбогатшый скромну простоту. Про нас – Русинів была Церьков іщі овелє веце. Ай кедь як народ сьме не мали свій штат, ани своїх пановників, Церьков ту зограла свою незаступну роль. Зато Карпаторусины зо своєв Церьковлєв так зросли, же єдно од другого не мож было одділити. Народный живот, живот каждого села і міста, але і живот каждого Русина ся рядив церьковным календарём, народный язык був во великій мірі овпливнений языком церьковным, а церьковне усвідомлєня было спяте з усвідомлєнієм і совістєв своїх вірників. Зато каждый, хто хотів нарушити, або собі підманити ідентіту людей під Карпатами, ці управити, або zdeформовати ю на „свій“ образ, в першій ряді сягав, нарушовав, деформовав і підманєвав собі ідентіту єго Церькви, котра была все – в часах добрых ай злых зо своїм народом. Знали то не лем наши неприятелі, але і наши народовці, прото за тоту духовну ідентіту нашого народа твердо боєвали. А праві єдным з таких боєвників був ай отець Александер Павлович, котрый як ученый і світа скушений чоловік барз добрі знав выходну і западну духовну ідентіту, а може ай зато ся так одгодлані, одважні і за ціну властных жертв поставив на охрану той першой.

Кедь ся позорні зачітаме до єго жывопису і до єго творів, такой збачиме, як ся ставляв протів чужім елєментам в духовнім і церьковнім животі Славян. Обяс-

ню то на прикладі богослужб, котры ся в западній церкві зачали допроваджати музичныма інструментами. Выходный візантійско-славянський обряд тотого нігда не прияв. На кожній святій Літургії священник – в нашім припаді ай Александер Павлович в єй централній часті высловлєвав слова: „Твоя от Твоих, Тебї приносяще...”⁴ просто повіджено то значить, же на Службі Божій Богу приносиме то, чім нас Він сам обдаровав, в першім ряді хлібом і вином, котре Він зародив; через воду, воск і квіты, котры суть тыж єго вытвором; аж по живый людський голос, котрый є таксамо Єго даром чоловіку. Выходна Церков ся так снажила выядрєвати вдячність за тоты дары а выгнути ся при службі Жывому Богу вшыткому умелому. Найкрасшым і найвзаціньшым інструментом про нашого Господа є самотный людський голос, котрый выядрює тоту взнесену, чім є наповнене сердце чоловіка, што є істным способом таксамо выядрене во выходній Літургії словами – „Єдиними усты і єдиним сердцем... славити і воспівати...”⁵ Павлович тото як священник барз добрі знав, зато на єднім боці критізовав обычай римской церкви, котру єзуїты протискали і меджі Славян, а на другім боці выдвиговав стародавну традицію Церкви на Выході. Єднозначні то описовав і во своїх творах, де ся можеме дочитати же:

**„Русь козацка свою Церков
Свой язык любила,
Мертвыми звуками Рима
Польша костел наполнила.
Русь искони молилася
Народа звуками,
Польский костел Рим одарил
Трубами, бубнами.
В нашей церкви мы нашими
Людми управлялись
А до польского костела
Єзуиты вкрались.**

При єзуїтах іщі кус зістанеме. Павлович в них відів небезпеченство не лем про свою „Русску церков” але і причіну нещастя Поляків, а таксамо неприязнєства меджі славянськыма народами. А правом! Їх реакчна „римска політика” і страшне гесло – „účel svátí prostriedku” – суть в історії добрі знамы. Зато і „маковіцький соловей” во своїх творах з терпкостєв конштатує:

**Єзуитскими мечтами
Польшу Рим питает
А два братнии народы
Мечта розрывает.**

Або:

**Вот ожесточили Польшу
Отцы єзуиты,
Ты мотыли осквернили
Польской жизни цветы**

Овелє ліпшый погляд не мав ани на підписаня самотнєй церковной унії з Римом. Хоць і сам був членом греко-католицького духовенства, в часописі „Слово” в

року 1862 конштатує, же „угро-русскый люд, коли принял унію, стратил свою народну слободу, упал до ярма католицізму.”⁶ Ай при публічній оцінці своїх церковных представителїв був критичный. В тым істім часописі Слово в року 1871 называє єпископа-мадярона Стефана Панковича „отвореным неприятелєм нашей народности.”⁷ Так істо негативный погляд мав к замірам Николая Товта, з котрым ся дістав аж до отвореного конфлікту. Было то через наоко неважну причіну, конкретно за наряджєня про священство, жебы собі обрытвили бороды. Тот замір котрый собі клав за ціль веце приближыти містне священство к латиньскому клеру і одлишыти го і по вонкашній стороні од руських батюшків і других выходных „схізматиків”, був уж выголошений в часах єпископа Тарковича. Но тот і сам носив бороду, а ани по повторію того наряджєня в році 1862 єпископ Іосиф Гаганець єго выконаня не вымагав.

Но цалком інша ситуація настала почас єпископской службы Николая Товта. Выядрінєм народа на тот латинізующій приказ были жартовны стишкы: „а то трудно, а то чудно: полюбити попа – хлопа без бороды.” Но патріотічно настроєне духовенство реаговало овелє серьєзніше, а із помочов Адолфа Добрянського адресовали – „Ответ угро-русского духовенства Пряшевской епархии своему епископу”, під котрый ся підписали бородаты і безбородаты священники, а на першім місці був підпис Александра Павловича. Ай кедь сам бороду не носив (мусив ю обрытвити при наступі на Теологічну академію в Тырनावі, хоць до того часу ю гордо носив), принципіално ся заставав того стародавнього знаку мужности і священства. А був прото охотный жертвовати і свою функцію благочінного (декана). Добовы свідковє твердят, же ся меджі ним і єпископом, котрый Павловича называв „панславом” одограла остріша бісіда, при котрій го єпископ нутив, жебы собі встриг довгы волосы. Павлович му одповів, же кедь му в Тырनावі оголили бороду, зохабили му холем довгы волосы, прото они не будуть прекажков в єго службі; „а кидь ся волосы Єго Екселенції нелюбят, та най му их Єго Екселенція отстриже, бо він сам то незробит, нашто біскуп лем руками замахал.”⁸ Павловича потім окрема позбавліня функції довгый час не кликали ани на засіданя консісторії. А був бы може допов і овелє гірше, кебы єпископ не був обозначеный, же за ним „цалый Свіднік стоїт.”⁹ Лемже в стишках Павловича ся ай на тот вопрос заховав ясный погляд:

**У славян в чести бороды,
У них виры много,
Ненавидят чужди моды,
Держатся старого.
В наших церквах с бородами
Малюваны святы,
Прото между Русинами
Попы бородаты.**

Но отець Александер ся знав не лем поставити і выткнути, але і похвалити, повзбудити а оцінити, ці уж то був церковный годностарь, або державный чи-

новник. Свідчать о тім многы ёго поезії, котрыма ся обертав к духовеству і к „просвищеным“ або і к „товарищу поету.“ Усвідомлѣвав сі, же праві інтелігенія є гыбнов силов народного духа, а так ся ей пригваряв ай у своїй поезії. Знамы суть в тім контесті ёго стишки „К вождям народа“:

**За вашим прикладомъ иде тотъ людъ
А подлы приклады ведутъ го въ блудъ.
Тотъ бидный неукій людъ просить васъ:
„Вы мудры панове научте насъ!“
Дайте му приклад побожности:
Во вири, надіи милости,
жебы сме статочно; мудро жыли,
Розпустовъ, пиянства ся хранили.**

В них са обертають і к своїм престолным братам словами повзбуджіня:

**Ноже-но до дила отцы священницы
Народныи врачи, вожды, началницы!
Провадьте русскую дружиноньку милу
на путь святой правды, Господь дастъ вам силу.**

В іншій поезії їх і упозорнює і просить:

**Вы народа наставницы,
отцы первосвященницы,
русску думу думайте,
за горы непозерайте,
одкуда ненависть к Руси,
православных трапятъ, дусить.**

Но іщі веце настойчивый є, кедь такзваных просвищеных ай інтелігенцію упозорнює, жебы їм їх ученость не была на гордость, або не зістала без плодів. При їх читаню мать чоловік чутя, якбы патрили і нашій генерації і тій добі, котра жене многих за титулами і знанями. Зачінають їх словами: „Негордися брате ученый, бесплодною наукою“ а окрім іншого припоминають вшиткым ученым, жебы не забыли на простых робітных людей, котрых руки їх жывили:

**Непрезирай тебя кормящихъ,
Трудолюбивыхъ людей,
Молящихся, работающих,
Рукою, сердцемъ и душой.**

**Братецъ! Когда ты просвищался,
Тебя кормили ихъ руки,
Ихъ трудомъ, потомъ ты питался,
Ты не принесть плодъ науки.**

На конець каждого фалошного просвищеного вызывать:

**Не гордись ты лжепросвищенный,
Но прилагай къ дилу руки,
Оплодородняй умъ витренный,
Плодомъ полезной науки!**

Про Павловіча была наука обовязком, предпкладом

ку роботі на благо народа. Такых, котры так не робили поважовав лем за притяж про свій народ, а їх речі лем за пусты слова. Одказовав їм то нераз твердо, але правдиво, як напр.:

**Не мучте насъ филозофы, неробы,
пустословнымъ духомъ вашей утробы;
вира, любовь и надежда у насъ честь,
наше знамя – православний русский крестъ.**

Но вернийме ся од інтелігенції назад ку душі народа – ёго Церькви. Тота зродила а охороняла про Славян єден дорогоценый поклад, котрый був записаний в ей святых книгах і іконах – ним было славянське писмо. Александер Павловіч на то нераз упозорнёвав а призвуковав:

**Церков велить Русинамъ по русскы спивати,
азбукою Господа Бога прославляти.**

Чом? Одповідь є проста так з церьковной, як і з народной стороны. Зачнийме тым другим. Каждый язык і писмо в істім слова змыслі суть выядрінем даного народа, про котрый, або котрым было зоставлене. Так як мають своє писмо Чіняне (Китайці), Японці, Жыдове, або стары Сумеры, так го мають і Славяне. Оно є про них найліпше, найблизше, найхарактерніше а найвеце одповідать їх народным даностям. Не треба ани припоминати, же праві посередництвом свого писма ся Славяне за час Кіріла і Мефодія зачленили меджі выспілы культурны народы. Є лем смутне, же праві впливом історічных скуточностей і реакчных поступів наслідників Віхінга і векшыны западного латиньского клеру, было тото писмо з країв Чех, Моравы і Словенська насилу вытиснуте. Зато мушу з жалём конштатовати, же Чехы, Мораване, Словаці так як і Поляці, Словінці і Хорваты уж не мають своє властне писмо, але поужывають, чудже – латиньске, котрому одповідать ёго назва „латинка.“ Остатні славянськы народы, котры собі заховали поводну Кіріло-мефодійску віру і обряд, собі через тоту віру і обряд утримали і своє славянське писмо, котре є прямим покращанём того, што меджі Славян святы віровістователі принесли. Є аж іронічне, же Словакія, котра мать в штатнім знаку кіріло-мефодьскый двойкрест, пише латиньскым писмом, рахує арабскыма чіслами а притім кіріліцію, або азбуку поважує за дашто чудже. Праві проти такому змышляню о. Павловіч твердо боёвав і вытыкав таксамо перебераня чужіх несловянських слов. Знамы суть ёго стишки „Василь роду изминил, русский букварь осквернил“ в котрых описує терьпкый приклад єдного ученца, котрый забыв свій родный „Отче наш“ а притім:

**Ученым себя считал,
Русскую реч портить стал,
Чужие слова собрал,
Букварь теми забабрал.**

Ёму давать одпоручаня:

**Знаєшъ ты, Василий брат,
Что русский язык богат:
Не требует чужих слов,
От иноплемеников.**

А вшитком ёму подобным дає выстрагу, жебы ся поучили з ёго неславного конця:

**Отец букварь в руки взял,
Бросил в землю приплювал.
Да, изменника проклял:
– О, Василий, ты пропал!**

Подьме ся на тот проблем посмотрити і з духовного аспекту. Написали ся уж о тім цілы статі, доконця і книги, но я, жебы ем ся довго не розписовав, уведу бодай лем цитат нового славяньского Златоустого – владыку Николая Велимировича, котрый на увод свого слова о кіріліці гварить: „Святе є то, што святы люде вытворили а кіріліку вытворили святы братя Кіріл і Мефодій.“¹⁰ Далше тыж конштатує, же: „хоць даколи вшиткы Славяне поужывали кіріліку, Римска церьков, через довгый і кроваваый бой нанутила латиніку покатоличеным славянам, жебы їх веце одлучіла од православных.“¹¹ Смутні додає, же то, што не зробили ани комуністы в Росії, роблять дакотры панове, доконця ай попи – т.е. пишуть і выдавають книжки латиніков. А одшмарити кіріліцю (або азбуку) значить одлучіти ся од вшиткого нашого писомництва і уразити святих славяньских апостолов Кіріла і Мефодія. Прото, як додавать - „кедь съме учены, будьме ай розумны.“¹² Я зо своёй стороны выужыю таксамо можность і хочу попросити началства в наших містах і селах, ный зроблять вшитко про то, жебы ся „священная азбука“ з наших країв не вытратила а ный назвы тых міст і сел будуть на їх зачатку і концю ай в нашім славяньскім писмі. Таксамо прошу вшитких духовных наших міст і сел, жебы ся з наших церьквей тот язык, в котрім служыв отець Александер Павлович а писмо, котре так обгаёвав, нігда не вытратило. Дало бы ся іщі велё писати о Павловичовім бою протів вшеліякым новотам в духовнім жывоці карпатьских Русинів. Ёго здравый духовный конзерватівізм є выядреный конштатованём:

**Бо славянске племя старе,
Мы вси старовирци,
Не змадярчат нас Мадяре,
Не знимчат нас Нимци.
або новорочным желанём:
Старой правды будьме вирны,
И в том новом годи,
Православность задержуйме,
В нашем русском роди.**

Но він ся не обмеджовав лем на оборону дачого старобылого, протів новотам. Кедь маме говорити о Павловичови як о духовнім боєвникови, є потребне підкреслити, же був веце боєвником „за“ як боєвником „протів.“ Барз добрі познав слова псалму: „уклонися од

зла и сотвори благо“¹³ а так подля тых слов ся нелем одвертав од вшиткого, што бы могло шкодити нашій духовній ідентиті, але заєдно робив вшитко то добре і красне, што тоту ідентіту підпорвало. Як духовный мав на то скучотні много можностей. Суть знамы много доімавы приклады ёго соціальной і духовной службы, котру робив меджі своіма віруючіма. Дакотры описує І. Шлепецькый во своій статі – „А. І. Павлович – по трудом и воспоминаниям,“ де окрем іншого уаджать і епізоду, як му з далекого Руська од незнамого дарцю принесли дарунок – дві іконы і книжку з венованём: „Тоту книгу з уцтов посылам тому священникови, котрый так любить свій народ.“

Слызы ся тиснуть до очей ай при споминанях пряшівского священника Варфоломея Шашу – котрый сповідав єдного умеряючого. Тот ся му на смертелній постели здовірів зо своїм зармутком, же не стиг зготовити труну про свого добродителя. На удивлений вопрос о якій труні говорить, му дотычний чоловік выбісидовав, же був одхованцём Павловича, котрый го ай послав выучіти ся тесарьскому ремеслу. Кедь уж сам зарабляв, хотів ай він сам ходем даякы грошы веновати своёму священникови за превказану старостливість, поміч і любов; но Павлович ся од того категорічно одказав, а лем жартовні додав: „Кедь умру, так ты мі труну зробиш.“ А благодарный одхованець іщі на смертелній постели чув обовязок ку „пан-отцёви свидницькому.“ Педагогічній діяльності ся не буду веновати, прото, же є то тема на самостатну штудію або і книжку. Но ходем єдно мушу підкреслити. Вшитка діяльність Павловича была фурт споєна і з духовным жывотом, так як духовный живот не був одорваный од особного і родинного жывота о. Павловича і ёго віруючих. Выняток не творили ани політичны погляды, але і ту Павлович знав, де є чому місце. Знав, же церьков є святым містом на молитву, де:

**...людіе часто ходять
І Богу ся щиро молят,
Там побожно спивають,
Богу себе вручают.¹⁴**

О остатніх темах – народных, культурных, політичных і практичных, од котрых ся Церьков не діштанцовала, кедьже скучотні жыла зо своїм народом, ся бісидовало аж за дверями церькви в тзв. церьковній огороді. Зато ай сам Павлович на слова вшеліякых донашачів „же в церькви бунтує людеі“ спокійно одповів, же він в церькви учить віруючих „как Богу угодить“ а в церьковной огороді „как по человечески жить.“ Было бы потребне спомянути ай ёго бой протів пиянству, довгам і народностній незнашанливости, але і ёго боі за выхову і освіту дітей і молодежи, за технічний прогрес, гігієну, моралны властности і за розвой духовных годнот. Поужывав при тім благає слово, але і тверду реч, філілі і выстрагу, упозорніня і варованя. Дакотры недугы нашого народа выкреслив аж з драстичнов годновірностёв, жебы перед нима вываровав остатніх. За вшиткы приклады ходем тот найзнамішый:

**Піячка баба,
Брытша якъ жаба,
Такы як жаберины,
Ёй с пыска слины.**

Интересный бы бив погляд на жыдівський, ці іншы вопросы, на котры в нашій статі не є простор. Но треба конштатовати холем то, же о. Александер Павлович вшытку свою роботу звязовав з Церьквов і духовным жывотом, так як бив з нима споєный цілый ёго жывот. Уж при высвячїню приобіцяв, же буде таким священиком як ёго отець, котрого ай кедь не міг сам ходити, віруючі приносили самы на руках, жебы бив на Службі Божій. Выповнив і обіцяня мамці, же буде вірным своёму народу.

За час своєї душпастырьской работы похрестив 1356 людей, повінчав 279 парів і похоронив 1086 віруючіх (ціфры суть подля зазнамів в матриках, но правдоподобні будуть в скуточности векшы). При тїм вшыткім ся снажив, жебы Русины зістали самы собов і были притїм фурт з Богом, котрый є Створителём вшыткых людей і народів. Не любив клерікальне повышенецтво, а образ доброго духовного і ёго одношіня ку віруючім є тыж барз гардо описаний в ёго творчости. Думам собі, же дакотры ёго стишкы з тов тематїков бы мали быти повинным штудійным матеріалом на богословских факултах.

А што додати на конець? Може лем то, який бив „націоналізм“ або выстижніше повіджено „родолюбїє“ отця Александра Павловича. Ёго народовецтво:

**...было рамом, в котрїм є ікона Хрїстова,
было домом, в котрїм є Хрїстос газдом,
было школов, в котрїй є Хрїстос учїтелём,
было Церьквов, в котрїй є Хрїстос первосвященником,
было боём, в котрїм є Хрїстос велителём,
было утерпїнём, в котрїм Хрїстос терпїть
через невлных дітей і бідняків,
было піснєв, котров ся імя Хрїстова ославлює,
было радостєв, в котрїй ся ангелы і люде радують,
было то тов снігобілов передманжельсков
чїстотов
нашых „русских дівиц“ а ангельсков вірностєв в
манжелствї,
было щастєм, кедь є щастный народ, а не-
щастєм,
кедь він терпїть,
было то ёго присловечне: „Розвівайся,
прїноси плод,
любї Бога і свой народ.“**

ЛІТЕРАТУРА

- ДУХНОВИЧ, А. (1847) *Книжица читалная для начинающих*. Будин Град. стр. 98. Галичанин, книга I., 1863.
- КАЛИНЯК, Й. (2002) *Памятный день Александра Павловича*. Пряшів. ISBN 80-88769-38-8.
- КОПОРОВА, К. (2013) Лексіка Александра Павловича і Еміліана Кубека в порівнянню із сучасным русиньським языком. In: *Ričnyk ruskoj bursy=Rocznik ruskiej bursy*. Gorlice: Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach. ISSN 1896-222-X. с. 147-155.
- ЛИТУРГИЯ ИЖЕ ВЪ СВЯТЫХ ОТЦА НАШЕГО ИОАННА ЗЛАТОУСТАГО. Львов. 1899.
- АНОНЫМ. *Не любите света ни што є у свету*. Васкрс, 2019 (є то книжка – зборник статей і выбранных творів. Не має уведженого автора ани далшы сїгнатуры).
- ШЛЕПЕЦКІЙ, И.С. (1955) *По трудам и воспоминаниям in Александер Павлович. Избранные произведения*. Пряшев. ПСАЛТИРЬ. Львов. 1901.
- ПАВЛОВИЧ, Р. (2010) *Грекокатолицький священицький род Павловичовых із Шарішского Чорного (1693-1900)*. Пряшів. ISBN 978-80-89441-08-2.
- SEJKOVÁ, Z. – KUDLOVÁ, E. (1999) *Alexander Pavlovič (1819 – 1900)*. Vúberová bibliografia. Svidník. ISBN 80-85147-28-9.
- СЛОВО ч. 13/ 1871. Львов, 1871.
- ШЛЕПЕЦКІЙ, А. (1982). *Олександр Павлович*. Братислава.
- ВЛАДЫКА НИКОЛАЙ (2013) *Српска душа*. Нови Сад. ISBN 86-83887-20-0.
- ЗУБРИЦКІЙ, Д. (1925) *Александр Павлович*. Ужгород.
- Вшыткы неозначены стишкы сут перебраты із:
- ПЕТРОВЦИЙ, У. И. (2011) *Благословение Русинам*. Ужгород.
- ПАВЛОВИЧ, А. (1955) *Избранные Произведения*. Пряшев.

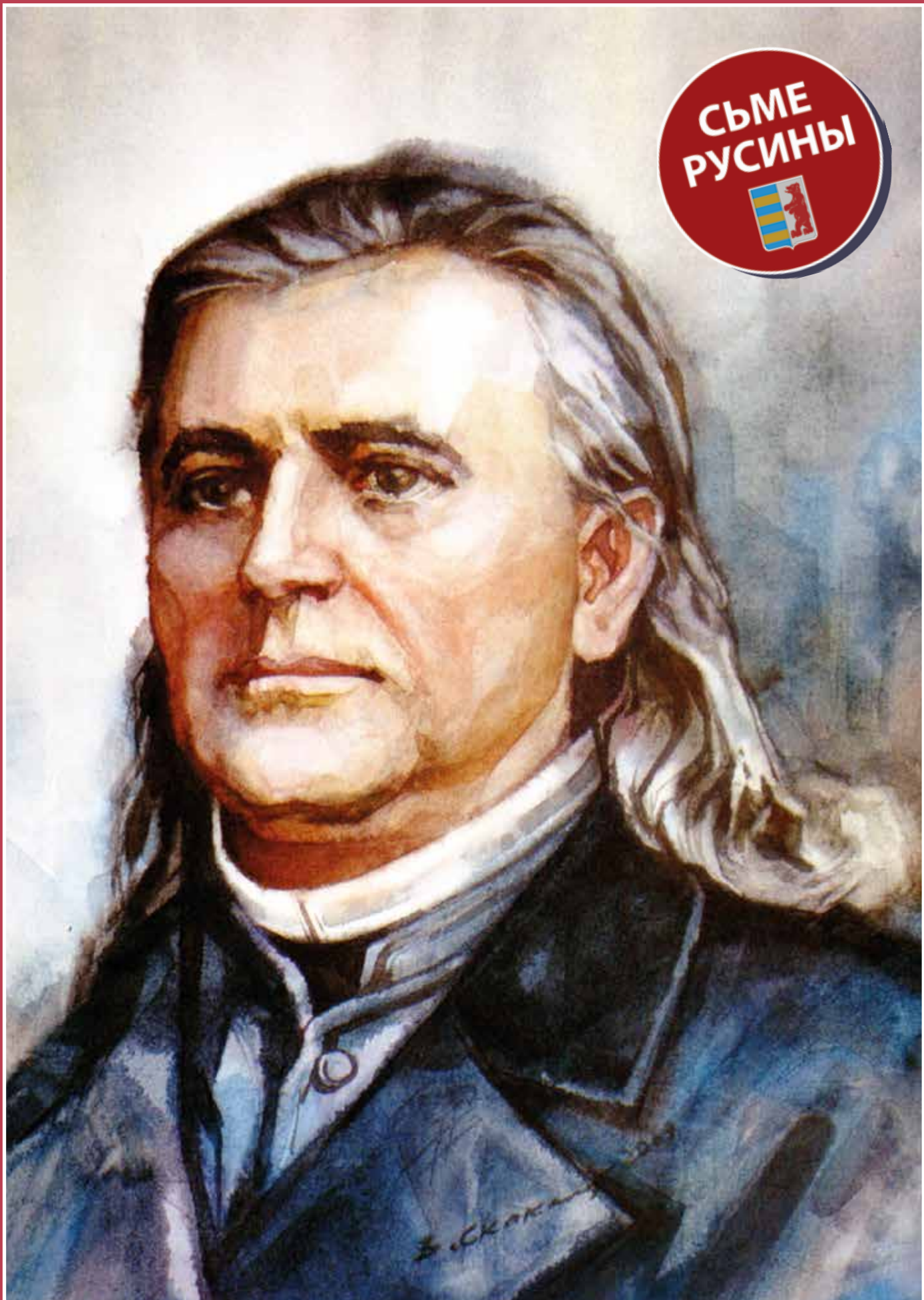
ПОЗНАЧКЫ

- 1 ВЛАДЫКА НИКОЛАЙ (2013) *Српска душа*. Нови Сад, стр. 84. ISBN 86-83887-20-0.
- 2 ДУХНОВИЧ, А. (1847) *Книжица читалная для начинающих*. Будин Град, стр. 98.
- 3 ДИДИЦКІЙ, 1863. *Галичанин*, книга I., выпуск III – IV. стр. 38 – 39.
- 4 Литургия иже въ святых отца нашего Иоанна Златоустаго. Львов. 1899, str. 32.
- 5 Литургия иже въ святых отца нашего Иоанна Златоустаго. Львов. 1899, str. 36.
- 6 Слово, Львів 1862. Но. 72
- 7 Слово, Львів 1871. Но. 13.
- 8 Павлович, А. (1955) *По трудам и воспоминаниям*. In: *Александр Павлович. Избранные произведения*. Пряшев, стр. 483.
- 9 Павлович, А. (1955) *По трудам и воспоминаниям*. In: *Александр Павлович. Избранные произведения*. Пряшев, стр. 483.
- 10 Не любите света ни што э у свету. Васкрс 2019, стр. 268.
- 11 Не любите света ни лутоэ у свету. Васкрс 2019, стр. 268.
- 12 Не любите света ни лутоэ у свету. Васкрс 2019, стр. 269.
- 13 Псалтирь, Во Львови 1901, стр. 40
- 14 ДУХНОВИЧ, А. (1847) *Книжица читалная для начинающих*. Будин Град. Стр. 42.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (бх гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предлатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрацны чїсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 8. фебруара 2021 р.

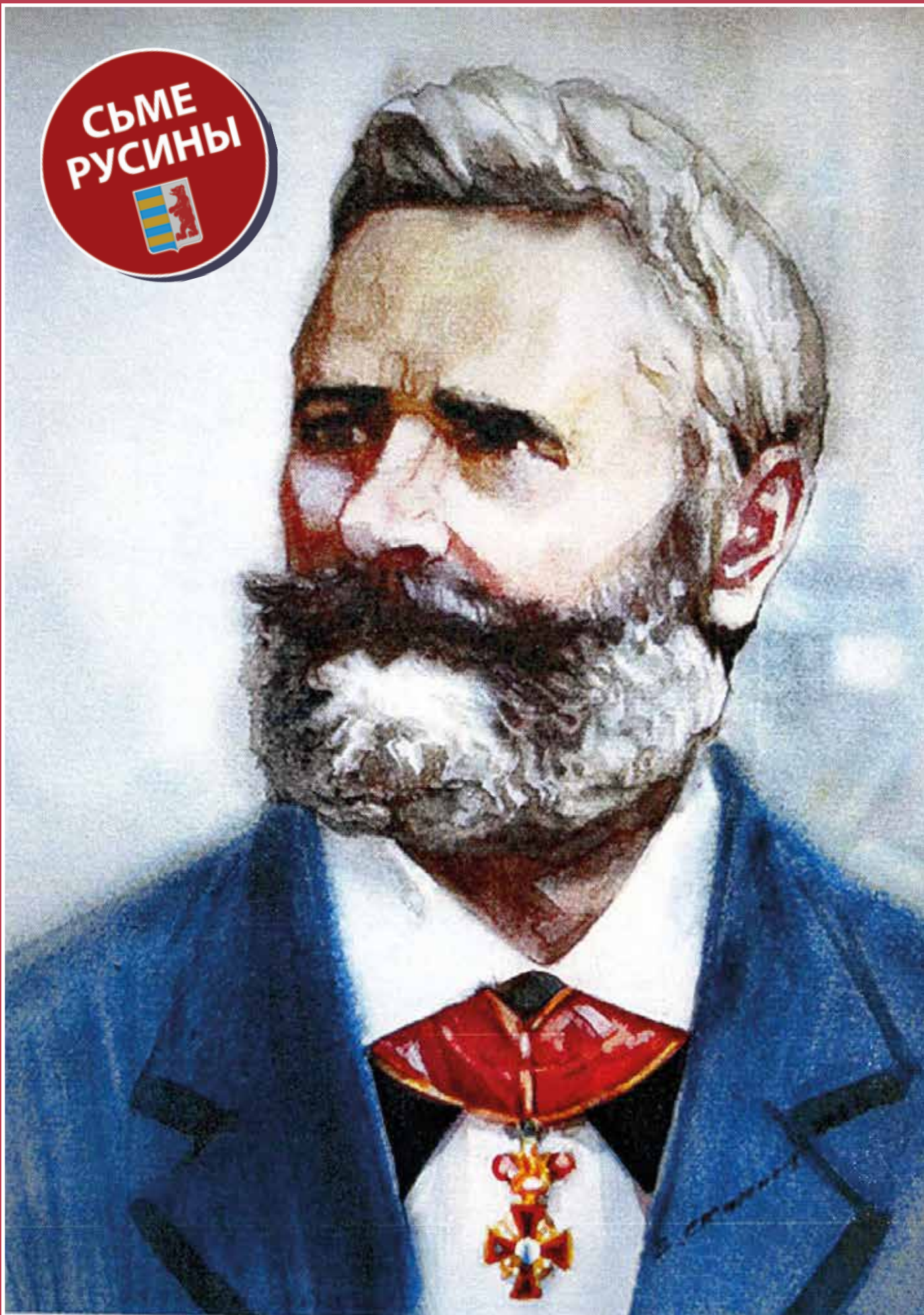
Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• Будитель Русинів Александер Павлович: „ЯК ЛЮДЕ СЛОБОДНО ЖЫТИ ХОЧЕМЕ З ВАМИ, РУСИНЫ ЖЕЛАЮТЬ БЫТИ РУСИНАМИ, СВОЮ ЦЕРЬКОВ, ЯЗЫК, ОБЫЧАЙ ХРАНИТИ, ЧИМ НАС БОГ СОТВОРИВ, ТЫМ ХОЧЕМЕ БЫТИ.“

(Портрет од Народного умельця Україны Василя Скакандія.)

СЬМЕ
РУСИНЫ

• Будитель Русинів Адолф Добрянський був посланцем угорського парламенту, де виступав за Русинів і Словаків:
„КАЖДЫЙ НАРОД МАЄ МАТИ ПРАВО СЛОБОДНО ВПЛИВАТИ НА ВЛАСТНЫЙ ДУХОВНЫЙ І МАТЕРІАЛНЫЙ РОЗВИТОК.“

(Портрет од Народного умелця України Василя Скакандія.)